పుస్తకము పేరు : సుగ్రీవపట్టాభి షేకము.

గ్రంథకర్త పేరు :

శూర్ప — దేవా! ఏమిరసికుఁడవోయి రామచంద్రా! ముక్కజొన్నపీచువలె బలిసినగొఱ్ఱెబొచ్చువలె నుండవలసిన వెండ్రుకల యంద మీవిధముగ, కోడియీకలవలె మెత్తగాబొగ్గులయినను, సౌందర్యమని భ్రమయేనా? పర్వతగుహలవలె బుస్సున గాలి పీల్చుకొనఁదగిన ముక్కురంధ్రములు మూసికొనిపోయికనుపడకుండ, గాడిదగత్తరయయినను, మనోహరము లనుమాటయేనా? అడ్డముగా పొట్టిగా లావుగా నేపుగాయూరిన పెండలపుదుంపవలె నుండవలసిన ముక్కు సన్నగా, పొడుగుగా, నుండు టందమనియే మెచ్చుకొనుచున్నావా? ఒక్కటేలావున, పట్టెడుపట్టెడుండవలసిన పెదవుల యందమంతయుఁపాడై మధ్యను రెండువంకలుగచీలి యటుకొంత యిటుకొంతయై సన్నఁగా నెఱ్ఱఁగా నందవికారముగనున్నను, ఆపెదవులను జూచియే మురిసి ముచ్చటపడుచుంటివా? అట్టె మోహమున మగవాఁడొడలెఱుంగకుండ పట్టి కౌఁగిలింపఁగా చేతులుచుట్టిరాగా పైన బారెడుమిగులవలసిన యాసనమున్నదో లేదో యను సందేహము గలిగినప్పుడిఁక నందమేమి? అధ్వానము. ఇఁక శరీరపురంగా? చక్కఁగా నూనెవలె, నిగనిగలాడుచు, కాటుకవలెనుండవలసినశరీరము పసుపెక్కువైన పారాణివలెనుండఁగా మురిసిముక్కలగుచుంటివా?

లక్ష్మ — అట్టివాగకు మూతిపైఁ గొట్టెదను.

శూర్ప — మూతిపైఁ గొట్టుట సరసమునకు లక్షణమే కాని, "వాగవల" దనుటయే, నాకర్థముగానిమాట. ఔను. కురూపియో సురూపియో యొకభార్యయున్నవానితో నాకేమిమాటలు? నీతోడనే మాటాడుదును.

లక్ష్మ — (అప) అన్నయ్యా! ఎంత సేకీదాన విట్లు ప్రేలుట!

రాము — (అప) నాయనా! ఇందు ప్రేలాపన మేమున్నది? నాకు సమ్మతముగదా!

శూర్ప—అదిగో! లక్ష్మణుఁడేదియో రాముని చెవి కొఱుకు చున్నాఁడు. లక్ష్మణా! ఆ సరసము నాతో నేదువరాదా! నాచెవియే కొఱుకరాదా!

లక్ష్మ—చెవికర్మమేమి? రెండు చెవులు, నొకముక్కు కొఱుక వలయునని తలఁచుచున్నాను

శూర్ప—ఆహాహా! కమ్మగా సరసముగా నట్లుకొఱికిన నీమ న్మథుని కఱకు వ్రేటుల బాధ కొంచెము పశమిల్లునుగదా! లక్ష్మణా! నీవిష్టపడుచు నేయున్నావుగాని, నీయందమేమియు నాకుఁ బ్రస్తుత కెక్క లేదు. రామచంద్రా! అల్లనేఁడు వంటివంటిసిరూపము కొంతవఱ కు నాకునచ్చినది. నీవుపూర్తిగ నిరాశఁ జూపినప్పుడుగదా, యెట్లగ నున్న యీవికారాకారునిఁ గట్టుకొనవలయు. ఏదోయొకటి శీఘ్రము గఁ దెగవేయవేమి?

లక్ష్మ—చెప్పలేదా? ఒకటిగాదు మూఁడు. రెండు చెవులు, ఒకముక్కు.

రాము—శూర్పణఖా!

(అనుబంధము 6)

గీ. వసుధలో మానవుల కుద్వాహసరణి
క్రొలఁదియెఱుఁగని కామేచ్ఛకొఱకుఁగాదు;
జనుని బ్రతుకునకిహపర సాధనమయి
తనరు సంతానఫల లాభమునకుఁగాని.

అట్టిఫలిత మీపవిత్రజన్మయగు జానకివలన నాకు చేకూరునపుడు నిన్నుఁ గట్టుకొనుట పాపముగాదా! అదిగాక నా కేకపత్నీవ్రతము.

శూర్ప—ఛీ! ఛీ!! ఛీ!!! ఆడుదానివలె—అప్రయోజకునివలె—నపుంసకునివలె మాటలాడితివి. ఈ తలతిక్క వేదాంత మూడుదాని

నేలుకొనలేని నిర్భాగ్యులనుచుట నా బ్రహ్మ వ్రాసినాఁడు. మగతనముఁగలవానికి మానినీవాంఛగలవానికి దేహమున జవసత్త్వములుఁడుగనివానికి నూగుమీసములైన సరిగ నల్లఁబడనివానికి నీయట్టివానికి యేకపత్నీవ్రతమేమి? మాయన్నయగు రావణునివలె బహుపత్నీవ్రతమేల నీవవలంబింపఁగూడదు; ఇదివఱకు లేకున్న, నిప్పుడేల మొదలుపెట్టఁగూడదు? మాయన్న చూఁడు ముచ్చటగా నెందఱపరకాంతల నెత్తుకొనివచ్చినాఁడో? ఇంకెందఱిని తేఁదలంచినాఁడో—

సీత—(తన) ఇది చార్వాకునకు సతిగానుండఁదగిననీతి వేత్త;

రాము—రాక్షసకాంతవగు నీకట్టినీతి సహజమైనను శూర్పనఖా! ఏకకాలమున బహుజనులతోఁగలియుశక్తిని పరమేశ్వరుఁడు మనకు ప్రసాదింపకుండుటచేతనే యది ప్రకృతివిరుద్ధమనియు బలవదంగీకృత కార్యమనియుఁ దెలియుటలేదా? అట్టికార్యము పాపముగాదా?

శూర్ప—ఔనయ్యా! నీవు భవనము విడిచి వనముఁ బ్రవేశించినపుడే సంసారము విడిచి సన్న్యాసముఁ దాల్చితివి? నీతో నాకు పొసఁగదు. లక్ష్మణా! ఇక్కడికి రామునిపై నాశ తీరిపోయినది. నీవు సరసుఁడవు. ఎఱ్ఱగా నందముతక్కువగానున్నను, ఏపుగా బొద్దుగాఁ బెఱిగి, పెండ్లము లేక పెటపెటలాడుచున్నవాఁడవు. నీకును నాకును సరిపోయినది. మనకిది యుభయతారకముగ నుండును. రా! రా! నీకు కాంత లేదు. నాకు కాంతుఁడు లేఁడు. ఆ పాడు ధనుస్సు, బాణములు వదలి, నా కౌఁగిలింతలకు గిలిగింతలిమ్ము. (మీఁదఁబడఁబోవును.)

లక్ష్మ—ఛీ! ఛీ!—పాపీసి! దూరముగనుండు, ముట్టఁబోకు; మదపుకంపుగొట్టు నీయొడలిని, నా యొడలికిఁ దగిలింపఁబోకు.

శూర్ప—నీయన్నవద్ద నొక కాంతయున్నదని దగ్గఱకుఁ బోలేదు. నీకట్టి ప్రతిబంధకము లేనప్పుడు గూడ తాళుదువా? రా—
రా—(చేయిపట్టిలాగును)

లక్ష్మ—ఓసీ చండాలురాలా! నీదురాగతము మితిమీరు చున్న దేమి. వదలు; చేయివదలు.

[అనుబంధము 7]

(చేయిపట్టి లాగును)

శూర్ప—అబ్బబ్బ! ఎంతచమ్మగనున్నది. ఎంతతీయఁగనున్న ది! ధనుస్సు విఱుగ లేదుగద! చూచుకో! దురదపై గోకినట్లున్న ది! నేనిట్టిసరసముకొఱకే యేడ్చుచుంటిని!—ఆమూతి పురోపము జూపనిమగడు మగఁడా?—లంకలో నాకొక యిల్లున్నది.రా! అచ్చటికిపోదము. నిన్ను స్వేచ్ఛగా వీపుపై నెక్కించుకొని మునిముండకొడుకులపర్ణశాలలకుఁ దీసికొనిపోయి మొక్కజొన్నపొత్తులవలె చిలగడదుంపలవలె విఱిచి నీనోటికందిచ్చెదను. వారి పచ్చినెత్తురిద్దఱమును కడుపారఁ ద్రావి, తాండవము లాడవచ్చును. నీదెబ్బతో మన్మథుఁడు ముండకొడుకు పూవుదెబ్బలబాధ సగముతీరినది. కాని నీ కౌఁగిలింతచేతగాని మిగిలినది తీరదు. ఈపాడు వేషము దీసివేయించి, నిన్ను భాగ్యవంతునిఁ జేయింతును. నిన్ను మాయన్నయగురావణుని పాదములపైఁ బడవేసి, గొప్పయుద్యోగమిప్పించెదను. ముందు కౌఁగిలించుకో! నామాట విను—చెడిపోకు — నాశరీరము కామవికారమున జలదరించు చున్నది. [లాగును]

లక్ష్మ—భ్రష్టురాలా! చెప్పుదెబ్బలతోఁ గాని, నీకీచిరచిర యణఁగదు. ఈదెబ్బ కాచుకో! మన్మథుఁడు' 'కాలికిబుద్ధిచెప్పును.

[చెంపపైకొట్టును]

శూర్ప—అబ్బ! అబ్బ! చీమమిరపకాయవలె నెంతఘాటుగానున్న దిరా నీదెబ్బ! మనుష్యునికింతటిజవసత్వములు గలవని నేనెఱుఁగను. నీ చేతులుపడిపోను — నీబలము పాడుగాను—నీసరసము,

చెట్లుబండలు గాను—రక్తము చిందు చున్నది; తల తిరుగు చున్నది; రామా! రామా!!—సీతమ్మఁడను రాగ మెఱుఁగుననుకొంటిని; గాని మగతనము లేనినీవే నయము. లక్ష్మణుఁడు మొండి బండ. చేతికన్న చావఘే సరస మసిపించినాఁడు. నీవే సరి; రా! మూతిపైఁ గొట్టినని తేమ్మనీక ముద్దుఁబెట్టుకొందునా? ఛీ! ఛీ!! వట్టియప్రయోజకపు పెద్దమ్మ—కోపదారిపిండము—వలఁచి మీఁదఁబడినసుందరాంగిని వాయఁగొట్టినాఁడు. ఈకాంత యొక్క తెనీకు ప్రతిబంధకముగనున్న చో—వేసిన కందివడియమును వలె, దీనిని కరకర నమలి తిందును. ఆనెత్తుటిమూతితో నీకు రెకుతీయనిముద్దు లిచ్చెదను.

[దగ్గఱకువచ్చును]

సీత—(భయముతో) నాథా! నాథా! రక్షింపుఁడు.

రామ—ప్రాణేశ్వరీ! భయము లేదు. (దగ్గఱకుఁ దీసికొనును)

లక్ష్మ—ఛీ! పాంసులా! ఛీ! కులటా! నీకు మరణము సమీపించినది (జుట్టు పట్టుకొని)

గీ, భైరవాసురఘోరరూపంబుఁ దాల్చి
జానకీదేవి సాధ్విని జంపఁదలఁచి,
నిన్ను గవయఁదలంచిన నింద్యచరిత
రయమున వధింతు సెలవిమ్ము; రామచంద్ర!

రామ—లక్ష్మణా! దీనిని ప్రాణములతో మాత్రము వదలుము. దుష్టురాలైనను, మమతపడి వచ్చినదిగాని, కపటమెఱింగినది గాదు.

సీత—నాయభిప్రాయ మదియే—అదిగాక, రాక్షసియైనను నీమె వనితగదా!

లక్ష్మ—ఓ శూర్పనఖా! శ్రీసీతారామచంద్రుల యనుగ్రహమున ప్రాణభయముం బాసి బ్రతికితివి! నీముక్కును, చెవులను కోయవలయునని నాకు మొదటినుండియు నభిలాషగలదు. ఆకోర్కెం దీర్చుకొందును (కోసి) పో! నియన్నతో చెప్పుకో—పో.

శూర్ప—హాహాహాహాహా!! ఓరిదురాత్ముండా! చండాలుండా! పాపాత్ముండా! ఎంతపరాభవమొనరించితివి! నాయన్న రావణుని తోం జెప్పి, ఈదుష్టురాలి నవమానముం జేయించి, మీయిద్దరిని జంపింపకున్న నాపేరు శూర్పనఖ కాదు; చూడు! హా! అన్నా! రావణా. రక్షింపుము రక్షింపుము!!

(ప్రస్థానము)

లక్ష్మ—ముక్కిడిముండవగుట వలన, నీమాటలు నీయన్నకు సరిగ దెలియవేమో! వాని యిక్కడికిం దీసికొని రా. నేను విపులముగం జెప్పెదను.

సీత—నాథా! దీనియార్భాటముచే నీవనమంతయుం బ్రతిధ్వను లిచ్చుచున్నది.

లక్ష్మ—అబ్బబ్బ! రెండు గంటలనుండియు నొక్కటేకోలాహలము చేసినయీదానవివిడిచిన శనివదలినట్లున్నది

సీత—సౌమిత్రీ! శనవిడచినట్లుగాక యీశూర్పనఖాభంగముతోడ నేదో యొకమహాకష్టసంబంధము కలిగినట్లు నామది భీతి వొడము చున్నది!—

రామ—జానకీ! కానిమ్ము విధివశంబునవచ్చు. సుఖంబులకు మాత్రమే మానవుండనుభవార్హుండు గాండు; కష్టములును సమానములే! చూడు.

సీ. పదునాలుగువర్షముల్ వనవాసదీక్షను
గాపించితిమి; యవి గడచెనేటులో
దినచర్య యొక్కటే తీరునై; మనకష్ట
సుఖసంతతుల కెందు చోటు లేదు
శ్రీరామవనవాస చిత్రనాటకమునఁ
బ్రథమాంకమునుండి బహుళకష్ట
సంతానములు రాగ సకలబ్రహ్మాండలం
బులలోన మనకీర్తి మలసియాడు

గీ. నరవినాశకర్ణ నాశికాచ్ఛేదన
కథయె రామునాటకమున మూల
వృత్తమగును; గాన విమలమై యాచంద్ర
తారమగును మనదు ధవళకీర్తి॥

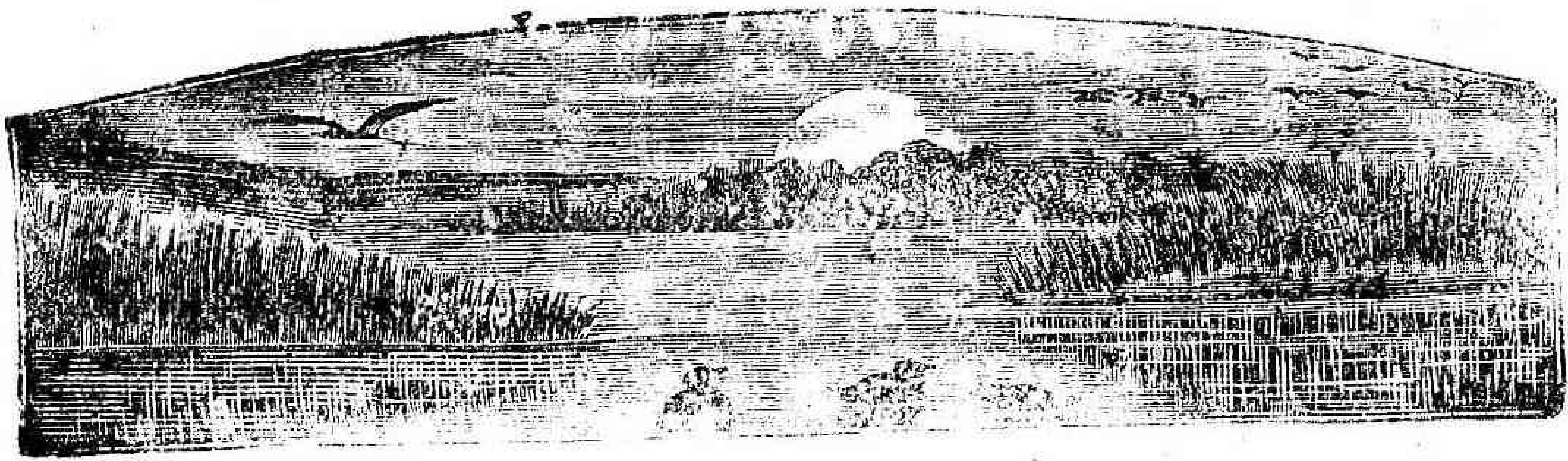
తమ్ముఁడా! కాలకృత్యములకు వేళయైనది గాదా!

లక్ష్మ—చిత్తము. మనము పర్ణశాలకరుగుదము.

(అందఱు ప్రస్థానము)

ప్రథమాంకము.





శ్రీ

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము

ప్రథమదృశ్యము - రావణుని సభామందిరము.

(ద్విజిహ్వుఁడు ప్రవేశించును.)

ద్వి—ఆహా! ఏమి? నిండుకొన్న యక్షయపాత్రలవలె నీయాసనములు, అయ్యవార్లగారినట్టింటివలె నిర్మానుష్యమైన యీరావణ సభాభవనంపు, సొంపు. నేనే మొదటివాఁడనా నేటికి? శ్రీ నాదేయైనదే!

(తెరలో)

ద్విజిహ్వా! ద్విజిహ్వా!

ద్వి—ఆ! ఎవరువారు? ప్రహస్తుఁడా?

(తెరలో)

ఏమనుచున్నావు? శ్రీసీదే యనియా?

ద్వి—ఔను కాదా మరి? శ్రీ నాది; చుక్కసీది; దెబ్బలుతరువాతవారివి.

(తెరలో)

హేహేహే! నీకింకశ్రీకూడనా? కల్యాముపదలికి పత్యాములో బడితివిగాదా?

ద్వి—ఔను. అయిన?

(తెరలో)

కవికిని, శ్రీకిని, చుక్కయెదురుగాదా?

ద్వి—ఆప్రారబ్ధము స్వకపోలకవులకు లే.

(తెరలో)

స్వకపోల కవులని, పరకపోలకవులని, రెండుజాతులుకూడనా? కర్మము!

ద్వి—కాదా? మాతాతగారి ప్రాతతాటియాకు పుస్తకములపై పేర్లుమార్చి నేను కవినగుచుంటిని. ఇట్టివారు ధనముండదను శాపము లేదు లే?

(తెరలో)

ఏకవికైన దరిద్రమే లే! నీకపకీర్తియొకటధికము. హే-హే-హే-

ద్వి—"హే-హే-హే-" యని చాటునసాగెద వేమి? రా—సభకు రా.

(తెరలో)

వచ్చుచున్నాను.

ద్వి—ఆహా! గున్నయేనుగంత తేలికయుండకొడుకు; రోకటిబండవలె నడచునప్పటికే సూర్యాస్తమయమగును.

సీ. కడుభారమౌాట వెకెక్కిరువాలు తలవాఁడు
నూతిబోలుపెకె న్నూతివాఁడు
కత్తికిలోంగని కెగుత్తిరిపుతలవాఁడు
జానెడుగుబురుమీ కె సాలవాఁడు
పెనుబానమీఱిన కెపెద్దకడుపువాఁడు
కంఠానగలలింగ కె కాయవాఁడు
చింతనిప్పులుగ్రక్కు కెచిన్నకన్నులవాఁడు
వేలరుద్రాక్షల కె వ్రాలవాఁడు

బొల్లిబొల్లియేడ్పు   కల్లనవ్వులవాఁడు
నడిమివయసువాఁడు   నడుమువడుము
చిట్టుబుస్సుమనుచు   జీకాకుపడువాఁడు
ఘోరరంగువాఁడు   దొంగవాఁడు.

(ప్రహస్తుఁడు ప్రవేశించును.)

ప్రహ—ఆచార్యోత్తమ! నమస్కారము.

ద్వి—ఓహో! నేనెఱుఁగుదునండి నేనెఱుఁగుదునండి. మీరూరక వంకదండములు పెట్టుటయేగాని అంతకంటెను మరేమియును లేదండి. మహారాజబంధువులు, మంత్రులు, మీరు మామొగము చూచెదరండి.

ప్రహ—నేను బంధువుఁడనే కాని, మీరుమిత్రులు, పాత్రులు, అపాత్రులు, సత్క్షేత్రులు, అర్థరాత్రులు, అక్షయపాత్రులు, అంధనేత్రులు, అవశ్రుతిగాత్రులు, మంగళసూత్రులు, లంకాయాత్రులు, విరేచనమాత్రులు.

ద్వి—ఆ! ఆ! చాలుచాలు. అట్లేచదవకు; అట్లేచదవకు. నాకు పైపోటీ కవిత్వము చదువకు.

ప్ర—సరిగాని, కవిగారూ! మీరు కలరాగంగ వెఱ్ఱులనువదలి వేసి, గణయతిప్రాసలలోఁ బడితిరేమి?

ద్వి—ఇదిగో! ప్రహస్తా! నీకొక్కటేపరమ రహస్యము చెప్పుచున్నాను విను. కవిత్వమంతసులభజీవనోపాయవిద్య నాకింకొకటి కనఁబడలేదు, దానికికావలసినవెల్ల పదిపుస్తకములు. గణమక్కరలేదు. నీశాస్త్రమక్కఱలేదు.

ప్ర—పదిపుస్తకము లెందులకు?

ద్వి—ఎత్తివ్రాయుటకు మరొకగ్రంథము వ్రాసితినని చెప్పుకొనుటకు.

ద్వితీయాంకము.

ప్రి—మీకవిత్వమిట్లే యేడ్చుచున్నట్లా?

ద్వి—ఆహా! అవ్యాహతముగ తానేడ్చుటయే కాదు, పదిమంది నేడ్పించుచున్నట్లు. కాని, ఒకగట్టిచిక్కుమాత్రము వచ్చుచున్నదోయి! పూర్వపుకవిముండకొడుకులు వ్రాసినవి నాకర్థముకాక చచ్చుచున్నాను.

ప్రి—కేకలు వేయుకు. ఇంద్రజిద్విభీషణులు వచ్చుచున్నారు.

[ప్రవేశము—ఇంద్ర. విభీ.]

విభీ—కుమారా! తండ్రిగారింకను సభాశాలకు రాలేదు.

ఇం—ఇదిగో! మనశౌనకుడు ప్రహస్తుడు. ద్విజిహ్వుడు నిందేయున్నారు. తండ్రిగారు వచ్చుసమయమైనది.

ప్రి—ఓహో! బాబుగార్లా! దయచేయండి! దయచేయండి!

ద్వి—(స్వ) అటిగో! ఇచ్చకాలముండకొడుకు?

(తెరలో)

జయ! శ్రీమద్దేవాంతకనరాంతకసార్వభౌమునకు జయ! పరాక్రమవిజిత ధనాధినాథునకు జయ! త్రివిక్రమాది సమస్తదివిజగణపరిపూజితపాదారవిందునకు జయ!

(రావణుడు ప్రవేశించును.)

అందఱు—పరాక్! దశగ్రీవమహారాజేంద్రా! పరాక్!

రావ—తమ్ముడా! విభీషణా! కూర్చుండుము. కుమారా! మేఘనాథా! ఆసీనుడవుగమ్ము.

విభీ—
ఇంద్ర } (కూర్చుందురు.)

రావ—ఇదిగో! ద్విజిహ్వప్రహస్తులిక్కడనే యున్నారు. సరి మాకీదినమున బాగుగ ప్రొద్దు గడచునన్నమాట.

ప్రహ—చిత్తము. చిత్తము....... ద్విజిహ్వా! నీవు మాటాడవేమి?

ద్వి—నేను నీవలె ముఖప్రీతులాడు శుంఠనుగాను.

ప్రహ—అట్లయిన నేనటరా శుంఠను? చండాలుఁడా!

రావ—సరిగాని, ... ద్విజిహ్వా! నీకుకవిత్వముతోపాటు ప్రశ్నశాస్త్రమేమైనఁ దెలియునా?

ద్వి—చిత్తము. కొంచెముగఁ దెలియును.

రావ—అబ్బ! నీకెన్నివిద్యలలో శక్తియున్నది?

ద్వి—మహాప్రభూ! తమదయవలన నరువదినాల్గు విద్యలలోన సమాన పాండిత్యమున్నది.

ప్ర—మహాప్రభూ! వీనికరువదినాలుగు విద్యలలో శక్తియున్నమాట వాస్తవము. కాని, వాకఖిలవిద్యలలో శక్తియున్నది. నేను దేవరవారిమంత్రినగుటచేత లౌక్యమందేగాని, పాండిత్యమునందు నన్నుతమరు పరీక్షింపలేదు.

ద్వి—చిత్తము. దేవా! పూర్వము వేదములు శ్వానమూర్తులై దత్తాత్రేయునాశ్రయించినటులే యఖిలవిద్యలు గాడిదలై వీనినాశ్రయించినవి.

ప్ర—మహారాజా! నిజమే! ద్విజిహ్వుఁడనగా నావిద్యామూర్తులగు నరువదినాలుగు గాడిదలు కలిసిన స్వరూపమనిసమాట.

ద్వి—నేనుగాడిదనని వీఁడాక్షేపించుచున్నాఁడు. మహారాజా! సెలవైనచో గాడిదెను గావున, మూతిపైనీప్ప యొక్కటితిగులనిత్తునా?

ప్ర—దానవసార్వభౌమా! తన్నుఁదానుగాడిదనని చెప్పుకొనుచున్న యీనీచుఁడు తన్నుమహారాజాయని సంబోధించుచు మీారుగాడిదలకు మహారాజులని తిట్టక తిట్టినాఁడు. సెలవైనచో నీగాడిద చెప్పులు గోసివిడిచెదను.

(తెరలో)

చెవులను ముక్కును గోసివిడిచెనా పాపాత్ముఁడు? చెల్లెలా! రా! రావణరాజేంద్రుని దగ్గఱకురా.

ఇం—ఆ! ఆ! అదేమో విననిందు.

వి—అయ్యో! అదేమి? మనశూర్పణఖ కాభీకరాకారము?

(శూర్పణఖ ఖరదూషణులతో ప్రవేశించును.)

(అనుబంధము. 10)

ఖరు—అన్నా! మాయిద్దఱను వదలుము. దీనిముక్కుగోసిన వాని గొంతుగోసెదము.

దూష—ఓసీ! మాముగ్గుల చెల్లెలా! శూర్పణఖా! నీయెత్తు పెద్దన్నయ్యతో చెప్పుకో!

రావ—శూర్పణఖా! హాహా! నీముక్కు చెవులు గోసినవాఁ డెవ్వఁడు? అంతటినిర్భాగ్యుఁ డెవ్వఁడో చెప్పుము. వానినిప్పుడే కరకర నమలి తిందును.

సీ. మానంబు దివ్యావి | మానంబు హరియించి
యలకుబేరుని లంక | కవలనెట్టి
తూపులు పదియు వ్రా | ల్యాపులిర్వదినింపి
యుమయుధృతి సుత | నపహరించి
కరదండగతిఁ జేత | కాలదండాహతి
నణగించి యముని దీ | నాత్ముఁ జేసి
గాత్రంబున సహస్ర | నేత్రంబులందున
వజ్రపాణికిరక్త | వారులిచ్చి
పటుభయంబున భువనముల్ | పదియునాల్గు
గడగడవడంకి సిరత మం | జలిఘటింప

శాసనమొనర్చు రావణ సార్వభౌము
చెల్లెలవు నిన్నెవండిట్లు జేసెనమ్మ.

ఇం—అత్తా! ఏమిది! మేమందఱము జీవించియుండఁగ నిన్ను కతులువ యిట్లు జేసెనే?

క. అత్తా! యీదుర్గతి నీ
కిత్తరి నే కలుషకర్ముఁ డిడెను తెలుపు మా
మత్తునివాలుకఁ గోసెద
కత్తికి నెఱఁ జేతు కండ కావరమణతున్.

విభీ—సోదరీ! ఏపలువల తెరువున కరిగి యీబాధ దెచ్చుకొంటివమ్మా?

శూర్ప—అన్నా! రావణా! పొట్లకాయలవలె సిరువది చేతులు, తాటిపండ్లవలె పదితలలున్న పనిన చూటయేగాని తోఁబుట్టినదాని ముక్కుకోతకు ప్రతీకారము చేయు శక్తి లేనప్పుడు మరియిన్ని తలలున్న నేమిలాభము? మరిన్ని చేతులున్న నేమిఫలము?

రావ—ఆ! ఆ! ప్రతీకారము చేయలేని పందయెవఁడు? పగఁ దీర్చుకొనలేని పౌరుషహీనుఁడెవ్వఁడు? శూర్పణఖా! నీకర్ణనాసికాచ్ఛేదనకారణుఁడగు పాపాత్ముని నాకురూపాదుల నెఱిఁగింపుము. నామావశేషము చేసివచ్చెదను.

పంచచామరము.

అహా! యిదెంతభీకరప్రహారమో ప్రమాదమో
మహామహోద్ధతిన్వహించి మాయఁజేసి నీపయిన్
సహాయహీనఁ గాగ వేగపాగదీసి ముక్కుఁగో
య హా దశాననుండు వానినంతమొందఁజేయఁడే.

ప్రహ—అమ్మాయీ! అన్నయ్యగారికి నీవెతలఁ జెప్పుకొనుము. ఆపలువనుజంపి వాని శిరస్సును నీకుదెచ్చియిచ్చుటకు, నావంటి వీరులనేకులుగలరు.

ద్విజి—పరిహాస్తా! ఇచ్చకపుమాటలకేమిలే; తరువాత పుచ్చి మొగురుట చూచుకో!

రావ—అమ్మాయీ! నిన్ను పరాభవించిన చెనటి స్వర్గమర్త్యపాతాళంబుల నెందుడాగియున్నను సరే!, మండితగదాగండంబున వాని భుజాదండంబును పటాలునబ్రద్దలుజేసి శాంతినందుదును. సురఖేచరయక్షగరుడగంధర్వకిన్నరాధములలో వాఁడెవ్వఁడో వచింపుము.

శూర్ప—అన్నయ్యా! వాఁడంతదూరపువాఁడుగాఁడు. నన్ను పరాభవించినవాఁడు కేవలమొకమనుష్యుఁడు.

రావ—హాహాహా! మనుష్యుఁడా! హాహాహా! మనుష్యుఁడా! అమ్మాయీ! మనుష్యునకు భీతిల్లితివా?

అందఱు—హే హే హే హే హే—మనుష్యుఁడా!

(నవ్వుచున్నారు)

విభీ—సభ్యులారా! ఏటికీయుల్లరి? మనుష్యుఁడన్నంతనే పెద్దయుల్లరిచేయనేల? మానవభీకరమూర్తియగుశూర్పనఖను పరాభవించుశక్తిఁగలవాఁడగుటచేతనే, యానరుఁడెవ్వఁడో సామాన్యుఁడు కాఁడని బోధపడుట లేదా?

ఇంద్ర—తాతానుజా! ఎవ్వఁడైననేమి? నరునిపరాభవమునకీమెచేసిన యార్భాటము నవ్వఁదగినదే?

రావ—అమ్మాయీ! ఏమిది?

గీ. భ్రమనహించెనో? నీబుద్ధి బలము చెడెనో?
తొంటిశూర్పనఖవుగావో? దుర్మదుఁడగు
నరుని కరకరవములక నాకుఁదెలుపఁ
గాదలంచితివిది సిగ్గు గాదటమ్మ.

విభీ—దానవసార్వభౌమా! ఆనరుని నామరూపాదులను, మన చెల్లెలెఱింగియుండదేని—

రావ—అమ్మాయీ! వానిపేరేమి? వానిరూపమేమి?

శూర్ప—అయ్యో! వానిపేరు మాసిపోను. వానిరూపము మండిపోను. నన్నింతజేసినవాఁడిన్నాళ్లింకను బ్రదికియుండుట నాకు సిగ్గుగాదుగాని, అన్నవని నీతో చెప్పుకొనవచ్చుట సిగ్గా? వాఁడు నా పైనమోహామునఁ బడఁగా నేను నమ్మతింపక పోవఁగా వానితమ్ముఁడు నాముక్కు చెవులం గోయుటను నీతోఁ జెప్పుకొనుట నాదితప్పా! కాక వానివెంటనన్నుఁదగుల్కొని పొమ్మంటివా? నరుఁడని మీకింతనిర్లక్ష్యమా! ఇందరుండియు నాకేమ్పుతప్పలేదే! అన్నవు; దేవతలను బెదరించినవాఁడవు; పదితలలుగలవాఁడవు; నీవేమో మిడుకుదువని, నేను నీతో మొరబెట్టుకొనఁగా నన్నే చీవాట్లు పెట్టసాగితివా! ఇంటను,బయటనుఁగూడ నవమానింపఁబడిననేను బ్రదుక నేల? అన్నా!ఖరా! నాకు సముద్రమునకు దారిఁజూపుము. అందు మునిఁగిచచ్చెదను.

(ఏడ్చుచున్నది.)

ద్వి—(తన) మూఁకుగడియలలో సముద్రము దాటి చని ము క్కుఁగోయించుకొని వచ్చినయుండకు దారి యింకొకరేలచూపవలెను?

రావ—శూర్పనఖా!నీశత్రుపుంజంపఁ జాలనంటివా? వాని యు న్కియు రూపము నెఱిఁగింపుము. ఇఁక శాంతింపను.

ఖరు—సోదరా! దానవసార్వభౌమా! మీరీవృత్తాంత మర యుచుండుడు. మేమానరపురుగుల జాడ నెఱుంగుదుము వేగ సం హరించివచ్చెదము,

రావ—ఖరదూషణులారా! అట్లేకానిండు.

ఖరు—
దూష— } ప్రస్థానము.

ఇంద్ర—అత్తా! వారివృత్తాంతముం దెలుపుము.

శూర్ప—ఈతాపసులపర్ణశాలలలో, నీలిమందురంగు వాఁడొ కఁడు; చిందూరపురంగువాఁడొకఁడు; అందమైనయాఁడుదానినిఁ దెచ్చి నారు. అన్నా! రావణా! ఆయాఁడుది నీకుతగినదిరా!

ద్విజి—హే-హే-హే అమ్మాయిగారికి మురుకుపోయినను, బాబుగారికి ముద్దులాడి దొరికిన నంతెచాలు.

రావ—శూర్పనఖా! ఆవన్నెలాడి యెట్టిసౌందర్యముగలది?

శూర్ప—అన్నా! దానిమొగము పద్మము-దానిపెదవి దొండ కాయ! నీవిదివఱకు తెచ్చిన యేయాఁడుదియు, దానిగోటిపాటిసేయదు. అప్సరాంగనలు దానిపై బలాదూరు.

విభీ—అమ్మాయీ! ఆడుదానవు; మగవాలివి; నీకీ సంభావ ణము తగనిదిసుమా?

రావ—విభీషణా! మనశూర్పనఖకింకను జిన్నతనము! కావున నంతవివేకముగ మాటలాడుట తెలియక పోవచ్చును;—అమ్మాయీ! ఆవరులపేరేమి?

శూర్ప—ఒకనిపేరు రాముడఁట! ఇంకొకనిపేరు లక్ష్మణుఁ డఁట? దశరథునిపుత్రులఁట! వారి దయోధ్యయఁట. ఆవనిత రా మునిభార్య సీతయఁట!

రావ—ఏమీ! జనకతనయ సీతయా! ప్రహస్తా! వెనుక నొక మారు మనమీసీతాస్వయంవరమునకే కదా వెళ్ళినది!

ప్రహ—మహాప్రభూ! చిత్తము.

ద్వి—(అప) అవమానముకూడ నప్పుడు జరిగినట్లు జ్ఞాపకము!

ప్రహ—(అప) ఛీ! వసువా! ఆమాట లిప్పుడేల?

రావ—అమ్మాయీ! ఆడుదానవగు నిన్ను వరాభవించిరి గావున, వారియాడుదానిని నేను వరాభవింతును. నీవికనంతఃపురమున కరుగుము. ఆహా! చాలును. శ్రీవణానందముగ వినఁబడియె. నాఁడు జనకరాజేంద్రుఁడు స్వయంవరముసాటించినప్పుడు సకలరాజులలోఁ దలవంపుగా నాకువరాజయమును, నీరామునకు విజయమునుఁ గలిగెగదా! కానిమ్ము. అప్పుడు తప్పినను సీతనుము బాలింగనంబిప్పుడు తప్పదు. శూర్పణఖా! నీవరుగవచ్చును

శూర్ప— [ప్రస్థానము.]

రావ—ప్రహస్తా! రాష్ట్రము జాగ్రత్త నేను మాయాబలమరీచుండగుమారీచుని యాశ్రమమున కేగి, సీత నెట్లు సాధింతునో యాలోచింతును; మీరందఱు జాగ్రత్తగ నుండుఁడు.

విభీ—అన్నా! క్షమింపవలయు. నాదొక ప్రార్థన.

రావ—తమ్ముఁడా! ఏమి?

విభీ—

సీ. పదియునాల్గేఁడుల | పసితనంబునఁదాటకాంతకుఁడై కీర్తి | నందినాఁడు
ధరణీశవంశకాం | తారదావానలుపరశురామునిభంగి | వరచినాఁడు
కనుమూసి తెఱచినం | తనె నారచాపంబునంచితశక్తి ఖం | డించినాఁడు
కౌశికుయజ్ఞంబు | గాపాడువేళ సుబాహునిజీవంబు | బాపినాఁడు
ఇచట నారదమౌని | యనేకమార్లు
భగవదవతారమితఁడని | పల్కినట్టి

ధరనమోఘబాణాసన కే ధాముఁ రాము
గగను సాధింపఁదలఁతువే కే భ్రాంతి నీకు?

రావ—ఛీ! ఛీ! రాఘవమార్గబాధమా! కులనాశకా! శౌర్యరసప్రధానమైన రాక్షసకులంబునఁ బుట్టి పూరికింగొరగాని మానవాధముని బట్టువలెఁ బొగడుచుంటివటరా! అధమా! విభీషణనామా! గౌరవము నీయందు విధ్వంసమయ్యెఁ గదరా!

ద్వి—(అప) మహాప్రభూ! విభీషణనామమున్నంతనే శూరుఁడగునా! మొట్టికాయలు కూరకుపనికివచ్చునా?

విభీ—అన్నా! నామాటలిప్పుడు మీకు శౌర్యహీనములుగ, నహితములుగఁ దోఁచినఁ దోఁచుగాక! మీహితముఁగోరి వచించెదను. పలుదుర్బుద్ధులుపదేశించువారనేకులు లభింతురుగాని, యొక్క సద్బుద్ధి చెప్పువాఁడు దొరకఁడు. మీ మెప్పువడయవలయునని, మీకానందముగ నుండునని, నాలుగుమెతుకులకాశించి, మీయందు బ్రదుకువారుదుత్తమయుపదేశములవలనఘటిల్లనున్న మహావిపత్తులనరయక, నిరంతరము మీచెవినిఁ జేరి యిచ్చకము లాడునీచులమాటలు వినకుఁడు; వారువచించునవి తోఁచినంత హితములుగనున్నను తుదకు నాశనముం గూర్పకపోవు. ఒక్కతల్లికడుపునఁబుట్టి యొక్క చనుబాలచే బ్రదికి యొకకండచెదరి యుద్ధరమైన మీహితమే నాకు వాంఛనీయము; కావునఁ దెల్పుచున్నాను. ఒకమూఢుదానిమాటలు విని, శ్రీరామునితో వైరముం దెచ్చుకొనవలను. సీతనుఁ దెచ్చి కోఅపితోఁ దలగోరుకొందురేమి? అయ్యయ్యో! రావణరాజేంద్రా; నామనవి వినరా? రానున్న మహోపద్రవములను ముందుగ నాలోచింపుము. గొప్పసార్వభౌముఁడవే! ముందుగతి నాలోచించుకొనవలదా సోదరా!

ఇంద్ర—తాతానుజా! ఏదియో మహోపద్రవమంటివి! కొంచెము చెప్పుము; వినఁదలచితిని.

విభీ—వినఁదలఁచితివి; కనఁదలఁచితివి; అనుభవింపఁదలఁచితివి

ఇంద్ర—దాని కేమి లెండు—జయాపజయములను నిర్ణయము చేయుటకు, మీరే సమర్థులుగారు; మీమాటలకు భయపడువాఁడనుగాను.

విభీ—భయమ్ము నామాటలకుఁగాదు; రాముని బ్రేటులకు.

ఇంద్రి—

అబ్బ! రాముఁడు—గీముఁడు—ఎంత సేపటినుండియు నీనరకీటకమును మాగధునివలె స్తుతించుచున్నారు. విన లేక చెవులు చిల్లులుపడుచున్నవి. మనస్సు పుండువడినది. అర కాలిమంట బ్రహ్మరంధ్రమునకుఁ గొట్టుచున్నది. పెద్దవారనిసహించి నోరుమూసికొని, తండ్రిగారి మొగముచూచి—కోపమణచుకొంటిని. రామకథాస్తోత్రము నింత సేపటినుండియు, విధిలేకవింటిని. ఇఁక సహింపను. మీరు రామునిపేరెత్తవలదు. పదునాలుగులోకములను గడగడలాడించిన రావణరాజేంద్రుని చెల్లెలఁట. ఒకనరాధమునిచే పరాభూతకాఁగా నోరుమూసికొని లజ్జలేక పౌరుషము లేక ఆ ముక్కిఁడిదానిమాత్రమైన చీమకుట్టినంత చింతయైనలేక నూరకుండవలసినదఁట హి—హి—హి—హి—హీ

విభీ—ఛీ! బాలకా! మేఘనాథా! ఛీ! నీ కేమి తెలియునురా! ఇంకనుఁ గన్నులైన పూర్ణముగఁ దెరచితివఁటరా! అప్పుడే పెద్దలదూషింతువా? కారులేల ప్రేలెదవు? రామునిజంపుట, నీతరముగాదు, నీ తాతతరముగాదు. రావణా! నాపలుకులువినుమ్ము చెడకుము; సీతను దెచ్చుతలంపుమాత్రము మానుము.

రావ—విభీషణా! ఏమిది? నేఁడు వ్మాముఁడ వైతివో నాపరాక్రమమెఱుఁగవో విభీషణుఁడవే కావో ఏటికీయుపన్యాసము? ఏటికీవాగ్వ్రయము ?—

కవిరాజవిరాజితము.

సురగరుడోరగ కాంతలఁదెచ్చివి శుద్ధతలంబుల నుంచుతినా
సురపతులను చెరనిడి, కడువడి, కడు శోభలనందుచు నుంటినిగా!
హరిహరులజుండును, నమరపతియు, నా యంతకుఁ డింతయు, భీకరసం
గరమున డీకొని గెలువఁగ జాలరు; కారులు ప్రేలెద వేటికిరా ?

విభీ—అసురాధ్యక్షా ! ఆగ్రహింపకుము; మన కేదియో వినాశముగల్గిన సూచనలిదివఱకే కల్గినవి. దానికిఁ దోడుగ, మీకిట్టి బుద్ధియుఁ బుట్టినది. లంకకు రాఁబో ప్రకోపము, పశుపక్షి క్రిమికీటక పంచభూతములు సూచించుచున్నవి.

సీ. సవనాజ్య కలశంబుఁ దవిలెను క్రిమికోటి,
త్రేతాగ్నిగణముల దీప్తులారె
నంబుదసంఘంబు లస్రంబువర్షించు
గబ్బిలంబులు గృహాగ్రముల వ్రేలె
కాలాంకనమునఁ జండకరుడు విభాసిల్లె
ఘనభీమగతి ధాత్రి కంపమందె
ఘూకజంబూకము ల్గూడి సంధ్యలయందు,
తోకచుక్కలు మింటఁ దోఁచెదరుచు,
క్షీరదానలవము సేయవు గోవులు,
కంధరంబుల్లేని కాలశక్తి
రాత్రులందు దిరుగు రౌద్రస్వరూపియై
విలయసూచకంపు విధముగాఁగ.

రావ—విభీషణా : నీవెఱ్ఱియేగాని, నామతము మరల్ప నీతరమగునా ? చిరకాలమునుండియు నీసీతపై నేను కన్ను వేసియుంటిని. సమయము మొదవినప్పు డట్టిదానిని వదలెదనా ?

ఆ. అసురవీరులెల్ల ♦ హాతమైననరియె, రా
మాస్త్రవితతి మచ్చ ♦ రాళి దూల్చి
లంక నంబురాశి ♦ గ్రుంకించినను నరే
పుడమిసుతను విడువ ♦ విడువనయ్య.

విభీ—మీకుమాత్రి మీవెఱ్ఱితనమేల ? ఎన్నటికైన జానకి మీకు మాత్రము దక్కనుకొంటిరా ?

గీ. బాడబానల శిఖచల్ల ♦ బడిన నరియె
నినుఁడు చంద్రుఁడు భూమివ్రా ♦ లినను నరియె
ధరణి గిరగిరదిరిగిన ♦ నరియె; సాధ్వి
సీత తథ్యంబుగా మీకుఁ ♦ జిక్కదయ్య॥

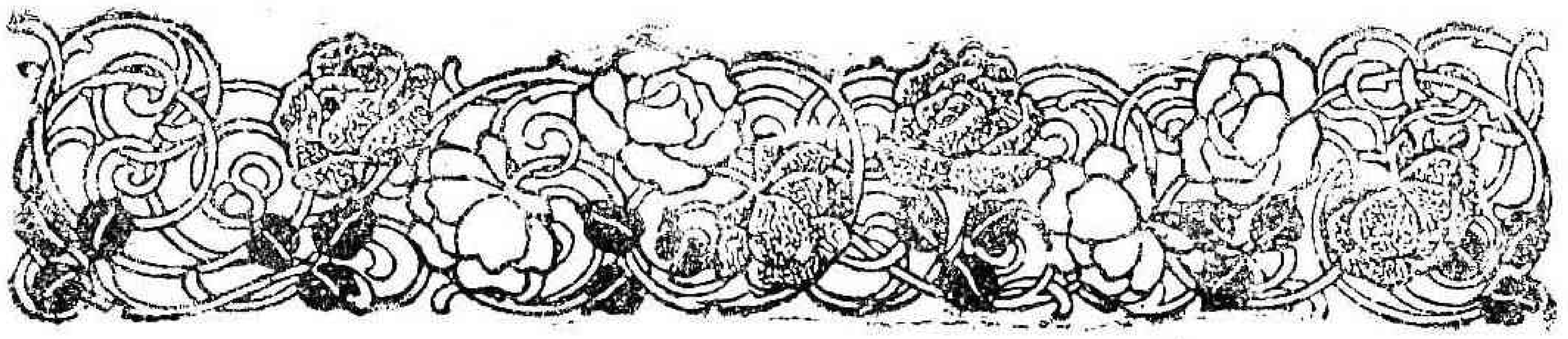
రావ—సరే ! కానిమ్ము; విభీషణా ! అట్లే కానిమ్ము. ఆసీత దొరకకుండుటేదో నేనును చూచెదను. ఇంక నాకో నీమాట ప్రస్తా వింపవలదు.

విభీ—తమచిత్తము.

రావ—ప్రహస్తా ! నేటికి కొలువు చాలింతము. తెల్లవాఱు జాముననే నాకు మారీచాశ్రమమునకేఁగఁదగు రథము సిద్ధపరపుము

ప్రహ—భాగ్యము

(అందఱు ప్రస్థానము.



శ్రీ

సుగ్రీవపట్టాభిషేకము.

తృతీయాఙ్కమ్.

ప్రథమదృశ్యము—పర్ణశాల.

ప్రవేశము—సీతా, రామ, లక్ష్మణులు.

రాము—జానకీ! ఔను. నీవనినట్లు, స్వప్నములు కేవల మనృతములుగావు ఒక్కొకప్పుడు నిజములేయగును. ఐనను, నీవు గాంచిన, స్వప్నవృత్తాంతమేమి ?

సీత—నేటి రేయి వేగుజామున, ద్విజకులకలకలారావంబులు దిశల వినంబడువేళ నెప్పటియట్లుమెలకువరాక, నన్నెక్కడనుండియో గాఢనిద్రవచ్చి యావహించెను.

లక్ష్మ—అమ్మా! ఎక్కడనుండియో యననేల? మొన్న పగలంతయుకాకాసురునితో మనమందిన యలమటచాలదే ?

రాము—జానకీ! అప్పుడేమైనది ?

సీత—అప్పుడే నాకొక్క స్వప్నమువచ్చెను; అందు—

గీ. కామరూపులు, దనుజులు, కంచురథము
లెక్కపదునాల్గువేలు, బలీయులగుచు—
బాణబాణాసనములతో, భండనప్ర
చండసంగ్రామతలమున సమసినట్లు.

రాము—వైదేహీ! ఇదేమి? ఎవరిచేసమసిరో వచింపక పోయితివి!

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! క్షమింపవలయు—

గీ. నలుమొగంబుల పద్మసం ׀ జాతుఁ డజుఁడు;
వేయిమొగముల శేషుండు ׀ విశ్వమోహ
నప్రమోదులౌ తమ్ముల వ ׀ ర్ణనము సేయఁ
జాలరన, నే ముఖస్తుతి ׀ సలుప గలనె?

(తెరలో)

సలుపకేమి? తమ్ముఁడా! దూషణా! మా శూర్పనఖకా పాపులుచేసిన దౌసఁగు మనరోమరోమకూపంబుల సలుపుటలేదా?

సీత—(భీతితో) ఆర్యపుత్రి!—ఆర్యపుత్రి!!—

లక్ష్మ—అమ్మా! భయపడకుము. మహాపతివ్రతవగు నీస్వప్నము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. మిగతపనియు నీమహాత్మ్యనిచేఁ దీరఁగలదు.

రామ—సౌమిత్రి! జానకిని దూరముగఁ గొనిపొమ్ము. కర్ణనాసికాచ్ఛేదనమునందిన, దనుజకాంతపక్షమూని వచ్చుచున్న రాక్షసులగుంపువలె నున్నది. సుకుమారియగు, నీకాంతకదనరంగముం గాంచి సహింపఁజాలదు.

సీ. వీణాస్వనములకు ׀ వెఱగందు సుందరి,
జ్యాటంకృతులకు, భీ ׀ తాత్మయగునె?
వనజరేణువులకు ׀ కనులు మూసెడు లేమ,
రింఖారజముల కెటు ׀ దేరకపడునె?
పన్నీరువాన సై ׀ పఁగలేని కోమలి
శోణవర్షముఁ గాంచి ׀ దీనయగునె?

భీమరఘుంకారవి ॥ భీమములోర్వని గోల,
దనుజార్భటుల కెంత ॥ తల్లడిలును ?
కుసుమపాతంబునకు మదిఁ ॥ గుందు చెలువ,
శరనిపాతంబుఁగని, యెట్లు ॥ సైపఁగలదో ?
భయదరిపుకోటిఁ బరిమార్చి ॥ వచ్చుదనుక,
కాచియుండుము తమ్ముఁడా ! ॥ కాంతనచట—

సీత—నాథా ! క్రూరదానవులతోడ భయంకరమగు సంగ్రామము మనకు ప్రాప్తించినదనినతోడనే, నాగుండెలుతల్లడిల్లుచున్నవి.

లక్ష్మ—అమ్మా ! ఎంతవెఱ్ఱిదానవు ?

ఉ. దానవులైననేమి ? ఖలదైత్యసమూహములైననేమి ? యీ
మానవనాథ జన్మకిఁక మానునె ? వీరవిహారకార్యముల్,
కాననవాసమందున, సుఖంబులు గల్గునె ? నాందియయ్యె; నీ
మానితనాటకంబునకుమానకు యుద్ధము మంగళాంతమున్

రాము—జానకీ! దానవులు సవిధభూములకువచ్చినారు; నాకేభయమునులేదు. ఈలక్ష్మణకుమారుఁడు నిన్ను పరిరక్షించును. ఇతనితో దూరముగ నరుగుము.

సీత—నాథా! మీకు సదా మంగళ మగుఁగాక! రాక్షసులతోడ యుద్ధంబున కడుజాగరూకతతో మెలంగుఁడు.

(సీత, లక్ష్మణుఁడు ప్రస్థానము.)

(ఖరదూషణులు సాయుధులై ప్రవేశించుదురు.)

ఖర—
దూష— } ఓరి మానవపిపీలికమా ! నీవఁటరా మాచెల్లెలి ముక్కు-చెవులం గోసినది? రే! ఆయుర్దాయహీనుఁడా ! నీజీవితం

బిఁక తుదముట్టినది. నూఁపదునాలుగు వేలకంచురథంబులతో యుద్ధము సేయుము రమ్ము.

రాము—లోకకంటకులారా! మిమ్మిప్పుడే హతమార్చెదను; రండు.

(అందఱు ప్రస్థానము.)

ద్వితీయదృశ్యము—మారీచాశ్రమము.

ప్రవేశము—మారీచుఁడు జపముచేసికొనుచుండఁగా రావణుఁడు.

రావ—(దగ్గఱకేగి) మామా! నీయల్లుఁడు రావణుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

మారీ—ఇష్టప్రాప్తిరస్తు. దానవేంద్రా! రాకరాక రాకవోలె నాయాశ్రమంబునకు వచ్చితివేమైనవి శేషంబులు గలవే?

రావ—మామా! మారీచా! దానవులము; మనకువిశేషముల కేమికొఱఁతె?—ఇప్పుడు ముఖ్యముగ నీసహాయము పేక్షించి నీకొఱకు వచ్చితిని.

మారీ—దానవేంద్రా! అదియేమి?

రావ—విన్నవించుచున్నాను. మారీచాగ్రణీ! ఇదినీకు నయితము పగఁదీర్చుకొనుటకు మంచిసమయము. వంటయింటికుందేటివలె పూర్వవిరోధియొకఁడు మనచేజిక్కినాఁడు.

మారీ—రావణా! ఎవ్వఁడా పూర్వవిరోధి?

రావ— సీ. బాఁడైననాఁడసి పూవసాయమున నీ
తల్లినీఁగూల్చిన బల్లిదుండు
కౌశికుయజ్ఞంబు గాపాడువేళ నీ
సోదరుఁద్రుంచిన శూరవరుఁడు

అపుడునీవెదిరింప నంబుమధ్యమున ని
న్బడఁగొట్టినట్టి దో ర్బలయుతుండు
మైథిలుకడ నవ మానంబునే నంద
సీతనుగొన్నట్టి పాతకుండు
భార్యతో సోదరునితోడ పంచవటిని
జేరి, శూర్పనఖకుముక్కు చెవులుఁగోసి
గర్వమునమున్నవాఁడట గాన సీత
నెటులయిన నేను హరియింప నెంచినాఁడ.

మారీ — రావణరాజా! పాపకార్యాలవాలంబగు దానవవంశంబున జనియించినదే చాలక చేయరాని దుష్కార్యములు చేసి, పొందరాని యనుభవంబులంబొంది, యిఁక నీపాపజీవితంబులు చాలునని ప్రాణంబులు విసివి, నేటికీయాశ్రమంబునుఁ జేరి, కైలాసాధిపతిని భజించుచు, కాలము గడుపుచుంటిని; నన్నేల ప్రేరేచి రామునిపై కంపెదవు! రామబాణంబుల చవి నీవెఱుంగవు. కాని, తాటకసుబాహువధసమయమున, నారామచంద్రధనుర్ముక్తతీవ్రనారాచంబులరుచి నేను బాగుగ నెఱింగియుంటిని; మానుము రావణా! నీవీదుర్మతమును మానుము. పరనారీమానభంగంబు మహాపాతకంబు; పశుచుఁదనంబున నున్నంతకాలము మహారాజునని గర్వించి క్రిందుమీఁదులు తెలియక వలదనువాఁడులేక, స్వేచ్ఛావిహారంబు యథేచ్ఛగా సలిపినన్నాళ్లు పాపచింత పరలోకచింత స్వాంతమున నెంతయైనఁ గలుగకున్నను, దండింపఁ బైనదండధరుఁడు లేఁడే? సాక్షులై, లోకచక్షులగు సూర్యచంద్రులు లేరే! మనలవెనువెంటఁ దిరుగుచు సదా మనజీవితములకు గడియలు లెక్కించువిధి కర్మసూత్రము మనలను వెనుకనుండి వెక్కిరించుటలేదే? దశదిక్కులును, దశవదనములతో, నోదశవదనా! పాపకార్యంబులం బరికింపవే? నీయంతరాత్మ చిటుకు చిటుకున, నిన్ను బాధించి శోధింపదే? దానవేంద్రా! నీప్రయత్నమును మానుము.

రావ—మారీచా! ఏమిది? వింతగామాటలాడితివి? నీవింతవా డింతువని, సుంతైననెఱుంగనే? ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవు? నన్ను యముఁడు శిక్షించువాఁడా? యమునిఁబట్టి శిక్షించి ప్రాణావశిష్టునిఁ జేసినమాట మఱచితివే;

గీ. అతిభయంకరశాణబా ణాసనముల
యమునిగడగడలాడించి యమరకోటి
గాంది శీకులఁ జేసిన ఘనచరిత్రి
మానసంబున మారీచ మఱచినావా?

వినను, మారీచా! నాపాపపుణ్యచరిత్రిలను నీవిప్పుడు తలపెట్టఁదగదు.

మా—రావణా! ఈదుష్కార్యమున నేనునీ కెప్పుడు సహాయుఁ డనగుదునో, తత్పాపములును సమానముగ నాయవియేకదా! ఇటు రాముని చేతనో, అటుయముని చేతనో, నాకు శిక్ష తప్పదుగదా!

రావ—మారీచా! నీవిటు రామునివలనను శిక్షనందవలదు; అటు యమునివలనను శిక్షనందవలదు.

మారీ—రావణా! ఈదుష్కార్యమున నయితే మట్టినిరపాయో పాయము గలదా?

రావ—కలదు; వినుము, కొంతలకు వనములందుండు మృగా దులపై నాసక్తివిశేషముగ నుండును గావున, నీవొక హేమకురంగా కృతిం దాల్చి సీతకుభ్రమఁగొల్పుము. రాముఁడు దానింబట్టఁదలంచిన నదృశ్యుఁడవుగమ్ము. ఈలోపల నేను జానకి నపహరింతును.

మారీ—వెఱ్ఱివాఁడా! రాముఁడు చనినచో, సీతారాములను కంటికి రెప్పవలెఁగాచులక్ష్మణుఁడు లేఁడా ?

రావ—దానికొక కపటముం బన్నుము. అదృశ్యమగునప్పుడు సీతాలక్ష్మణా యని కేకలిడుము. అదివిని లక్ష్మణుఁడు సీతనువిడిచి రామ సహాయమున కరుగును.

మారీ—.అదృశ్యమగునప్పుడు గాదు; హతమగునప్పుడనుము. హాహా! రావణా! నీకెన్ని కపటోపాయములు. ఎన్ని మాయోపాయములు. ఇవియన్నియు నాత్మనాశనమునకే సుమా! రామమూర్తి నన్ను జీవములతో విడిచినఁగదా, నాకు రామునిచేతను, యమునిచేతను, దండనము లేకుండుట? సీతాపహరణమునకు మూలకారణుండనగు నాకు తత్పాపము గలుగదని ధర్మశాస్త్రము నుపదేశించుచుంటివా? రావణా! కాంతానురాగము తుదకు నిన్నిట్టిమూఢునిగఁ గావించెనా? శ్రీరాముఁడాదినారాయణుఁడని యొకనైన గ్రహింపఁజాలకుంటివా! అతనితో వైరముం బెట్టుకొనిన దైత్యదానవు లనేకులు తొల్లి నిహతులగుటయైన నూహింపవా? తిరిగి నీతలగోసుకొనుటకు సైత మీకొడవలియే దొరకినదా? రావణా! సీతను బట్టి తెచ్చితివేని నీకు నాశనము తప్పదు; నీలంకకు నాశనము తప్పదు; ఐనను రాముఁడు నీకేమి విరోధ మొనరించినాఁడు? సీత యేమి చేసినది?

రావ—ఛీ! మూఢుఁడా! రాముఁడు చేసినయపకారము నేనీవు గుర్తింపఁజాలకుంటివా! నాముద్దుచెల్లెలిముక్కుగోసినవానిని ముద్దుబెట్టుకొమ్మంటివా? ఆడుపడుచు నవమానించినవాని నాదరింపుమంటివా? ధూ! పౌరుషహీనుఁడా! దానవకులకళంకా! ధర్మవేత్తపోలిక నాకుపన్యాసము లీయవచ్చితివా! నాకు సేవచేయువలసిన యధముఁడవు, నన్ను దూషింతువా? నీకు రామబాధయైనసరే, యమబాధయైనసరే, మరేబాధయైనసరే, నీవు దండకారణ్యమున కేగక తప్పదు; నేనాదేశించిన కార్య మొనరింపక తప్పదు; నీవిందులకు మారాడితివేని యీఖడ్గముచే నీశిరస్సు ఖండించెదను.

(కత్తి నెత్తును.)

మారీ—రావణా! కత్తి నెత్తినంతనే గడగడవణకి నీపాదములఁబడుదుననుకొంటివా? అనుభవింపఁదగిన సమస్తభోగముల ననుభవించి

తిని. పెద్దవాఁడనగు నాపైఁ గత్తి నెత్తరాదను సుద్బుద్ధి నీకే లేనపుడు నేను నీకత్తికి జంకుదునా! నాకింక నేభోగములపై నాశలేదు. ఈరవంతగాలి యెప్పుడైనఁ బోవలసినదే! పాపకార్యావలంబనుఁడవగు నీకనుభవము తప్పదు; నీవినాశనమున కీశూర్పనఖయే మూలమనుకొమ్ము. ఇంట నుండఁదగిన పొలఁతి తగుదునని దేశముల వెంట దిరిగి మగవారితో సరసములాడుట దోషమని దానిచెప్పనఁగొట్టక నీచపాపకార్యములకు బాలుపడిన నిన్ను నేనేమందును. అనుభవింపుము. సర్వపాపములకు ఫలమనుభవింపుము. రాముఁడే పుత్త్రమిత్రకళత్రములతో నిన్ను వధించును లెమ్ము. తుదవేళకైన నాపలుకులు జ్ఞప్తికివచ్చును; పాపాత్ముఁడవగు నీచేతనేఁ జావనేల? నాకెట్లును మరణముతప్పదు; ఆరామమూర్తి బాణమున నేచచ్చి స్వర్గమునందెదను. రావణా! పోయెదను; నేను నిన్నిఁకఁ జూడఁజాలను.

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థదృశ్యము - పర్ణశాల.

(సీతారామలక్ష్మణులాసీనులైయుండఁగా)

లేడి - ప్రవేశించును

సీత — నాథా! బంగారంపుశరీరవర్ణముతో చెంగుచెంగున నెగురు నాకురంగము దిలకింపుఁడు; దానిని, ప్రాణములతో నాకు దెచ్చి యిచ్చిన నాడుకొందునుగదా!

రాము — ప్రాణేశ్వరీ! దీనికింత వేడవలయునే? రామబాణమున కొకకురంగము ఘనమా? ఇప్పుడే తెచ్చియిచ్చెదను. పిలువుము —

(పోఁబోవును.)

లక్ష్మ — అన్నయ్యా! క్షమింపవలయును.

రాము — తమ్ముఁడా! ఎందుచేత?

లక్ష్మ—తమగమనమునకు నే నవరోధముఁగలిగింపఁ దలంచు కొన్నందులకు.

రాము—సౌమిత్రి! ఇది యే మంత పెద్దవిషయము?

గీ. వనములం దనజరియించు వనకు లేళ్ళు
గన్పడుటవింత యే? దాని కాంత వేడ
నేను దెఁజను టబ్రమే? దీనికింత
గా క్షమాపణమేల నిర్గమన మేల?

సీత—ఏమిది? లక్ష్మణా! శకునపక్షివలె నిలపితివి ? బంగారు లేడి కడుదూరమరిగెఁగదా?

లక్ష్మ—అమ్మా! మన్నింపుము; నేనుశకునపక్షినగుట నిజమే! అగ్రజా! లేడియేమి బంగారువన్నెగలదగుటయేమి ? జీవములతో నుండుటయేమి? మహాభయంకరరాక్షసావాసమగు నీవనమున, మనము తప్పక మోసగింపఁబడితిమి. కామమోహితయై వచ్చినరక్కసి ముక్కు చెవులఁగోసి పంపినతరువాత, దానిసోదరులు ఖరదూషణులు మనపై కెత్తివచ్చి యీపంచవటీతీరమున, మొన్నగదా వధింపఁబడిరి. ఇదియు రాక్షసమాయ యని తోచుటలేదా?

సీత—ఆహాహా! ఏమివిపరీతసిద్ధాంతము నుపపాదించితి వోయి మరదీ! నీనీడఁజూచుకొని నీవే బెదరెదవేమి? రక్కసులు శౌర్యమునమన పైకివచ్చెదరు గాని, యీవిధముగ లేళ్లయి కోళ్లయి వచ్చెదరా? రేపీ చెట్లన్నియు రాక్షసరూపములే యందువుగాఁబోలును?

లక్ష్మ—అమ్మా! దాసునితప్పు క్షమింపుము;

రాము—తమ్ముఁడా! భయము లేదు; రాక్షసుఁడేయయినను భీతిల్లవలసినపనియేమి రామబాణములచవిని? ఖరదూషణులతో పా టాతఁడు చూడఁగలఁడు; నీవు శ్రద్ధతో జానకి నరయుము.

లక్ష్మ—భాగ్యము; తమరు జాగ్రత్తగఁ జూడవలయును.

రాము—అట్లేచేసెదను; నీవుమాత్రము జానకిని వీడవలదు.

లక్ష్మ—భాగ్యము.

రాము—(ప్రస్థా)

సీత—లక్ష్మణా! ఆలేడియందమెంతని వర్ణించినను ముచ్చట గనే యుండునుసుమా?

గీ. తనువు బంగారుపూతపూసిన విధమున
నింపెసంగఁగ, దానిపై కెంపులట్లు
చుక్కలటనట శోభిల్లఁ జూడచోద్య
మైనహరిణంబు క్షణములో నవలదాటె.

(తెరలో)

హాసౌమిత్రీ! హాసీతా!

సీత—ఆ! ఆ, ఏమిది? సౌమిత్రీ! అది మీయన్నగారికంఠ స్వరముకాదా?

లక్ష్మ—అటులనే యున్నదమ్మా!

సీత—అయ్యో! అటులనే యని నిలువఁబడెద వేమి; వెళ్లు. బాణములు పొదిలోనుండితీయుము; విల్లెక్కుబెట్టుము.

లక్ష్మ—అమ్మా! క్షమింపవలయు; అన్నగారియానతి మిమ్ములను వీడవలదని—మీదగ్గఱ మేమిద్దరము లేనిసమయమున, నేదైన నపాయము సంభవించిన నెట్లు?

సీత—అయ్యో! ఇంకను స్తంభమువలె కదలకుంటివేమి? శ్రీరంగనీతులకు నీకిదియా సమయము! నీకపాయమా? —నాధునకే యపాయము రానైయుండ నన్నడిగినవా రెవ్వరు? ఆవలమనము బ్రదికి యెందులకు? అయ్యయ్యో! అడవిలో నాథున కేయపాయము వచ్చెనో

గదా! లక్ష్మణా ! నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును. నీకు నమస్కరింతును వెళ్ళు—తండ్రీ! వెళ్ళు—

లక్ష్మ—హరిహరీ! హరిహరీ! ఏంతిమాటతల్లీ ! జగద్భద్రకరుండగు రామభద్రునకు కీడేమి, హాతోడేమి?

సీత—అట్లయిన నది మీయన్నగారిస్వరమే కాదందువా ?

లక్ష్మ—కాదు. తల్లీ! కాదు—అది దానవుని కేక! మనలను మోసగింపఁబన్నిన పన్నుగడ.

సీత—ఛీ! ఛీ!—అసందర్భమున నమ్మఁదగనిమాటల నాడెద వేమి? నీకడుపులో నేమైన మాపై దురుద్దేశముగలదా? ఆమాటయయినఁజెప్పుము ! నేనైనఁ బోయి, నా నాథుని తుదసారిచూతును.

లక్ష్మ—హా హా!నిర్భరము; తల్లీ! అశ్లీలము లెందులకు ?

సీత—కాక, జరుగుచున్న కార్యములేమి? పోనిమ్ము నన్ను పోనిమ్ము;

లక్ష్మ—క్షమింపుము. తల్లీ! నిన్నొంటిగా నీవనమున, వదలుటకుఁ గాని, నేను వెడలుటకుఁగాని రామాజ్ఞ లేదు.

సీత—హాహా! ఏమిది! తుదసారి నేను నానాథునిగూడ చూచుకొనలేనా? దానికిని నీబంధనమేనా? తులువా! లక్ష్మణా! నీ దుర్బుద్ధిని గ్రహింపఁజాలక చెడితినిగదరా !

ఛీ! ఛీ! చాలు!—నీ కల్లవినయములను నేటితోఁ దెలిసికొంటిని ! అన్నగారియవసానకాలమున గరిటెడు గోదావరీతీర్థమునైన గొంతులోఁ బోయఁదలంపవు; సరిగదా. నన్ను పోయనీయవా? భరతుని ప్రోత్సాహమున, నాలుమొగలనెడఁబాప వనమునకువచ్చితివా? అంతఃపురమును వదలుకొంటిమే; రాజ్యమును విడిచితిమే. సౌఖ్యము

లన్నిటిని వీడితివే? ప్రాణములు తప్ప మరేమియు లేవే! మేము నీకును భరతునకును నేమిద్రోహము చేసితిమి? మమ్ముఁజంపి మీనెత్తి నేమి కట్టుకొందురు? ఓబంధుఘాతుకుఁడా! పాపాత్ముఁడా!

లక్ష్మ—రామ రామ రామా ఎంతెంతమాటలను వినుటకు బ్రతికియుంటిని! శ్రీరామచంద్రా!

సీ. చావనైయున్నట్టి జనకుని నెడబాసి
జనయిత్రులనుఁ బాసి సతినిఁ బాసి
గురుజనంబులవీడి, కోమలతనుసుఖం
బునువీడి సాకేత పురమువీడి
నాదైవమును నీవె భూదైతుఁడవు నీవె
తండ్రివి నీవె నా తల్లివీవె
యనుచు నిద్రాజలాహారంబులను రోసి
తమపదదాస్యమే ధర్మమంచు
చేతనైనట్లు మీసేవ జేసికొనుచు
దినములను బుచ్చుచుంటి నా దినవిభుండె
యిందులకు సాక్షి; మీమనంబె యొక్క సాక్షి!
వన్యమైన చరాచర ప్రతతిసాక్షి.

అమ్మా! అమ్మా! నే దుర్మార్గుఁడగాను; మీపాదకైంకర్యతత్పరుండను. స్వప్నమందైన సందేహింపఁదగదు. అనవసరాందోళనము మానుఁడు. రామచంద్రమూర్తిదర్శన మిప్పుడే యగును.

గీ. ఎద కలుషగంధలేశంబు నెఱుఁగనమ్మ
తల్లిరో! నీదు చరణపద్మములతోడు
మాన్యగురువసిష్ఠాంఘ్రిపద్మములతోడు
తండ్రియగు రాముపాదపద్మములతోడు.

సీత—అబ్బ! ప్రమాణమే చేసితివా! తలయెత్తి నావంక చూచి మాటాడవేమి?

లక్ష్మ—అమ్మా! సర్వదా మీపాదాంగుష్ఠదర్శనమునకు దప్ప నాకంతకన్న నర్హత యేది?

సీత—నీవు నామొగమేలచూతువు? దొంగనిర్భయముగ మాటలాడఁ గలఁడా? నీయన్న రాక్షసులచేఁ గడతేర నాతోరులుకవల యునని తలంచుచుంటివేమో కాని, పాపచింతనుఁడవగు నీవు నాదరికి వచ్చునప్పటికి, పాదాదిశిరఃపర్యంత మొక్క మారుగ భగ్గున మండిపో వుదువు.

లక్ష్మ—రామా—రామా—రామా—ఇఁక చావఁదగినదే! వినఁదగినమాటలు సంపూర్ణములైనవి. శ్రీరామచంద్రుని యాజ్ఞ నతిక్రమించి—నాచావునకైన సమ్మతించెదనుగాని, యీమాటలువిని చావఁజాల! అమ్మా! ఇప్పుఁడే పోవుదును. అమోఘవచస్ఫూర్తియగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి మనయెడబాటును శూర్పణఖాభంగము నాఁడు సూచించియే యున్నాఁడు. నేను మిమ్ము బాసినతరువాత మీకు మహా పదలు తప్పవు. తప్పవు. తల్లీ! నీనొసట కష్టములను విధిలిఖించియుండ, నవేమిచేయుదువు? అయినను, తల్లీ! జాగ్రత్త! దుష్టదానవుండెవ్వఁడైన దరియవచ్చిన గీటు దాటకుము. (గీయును)

సీ. నీయింటికోడలీ ♦ నిఖిలమాతనుసీతఁ

బాలింపవయ్యా! భా ♦ స్వంతమూర్తి!

అల్లుఁడాగతిమృపా ♦ హరిణంబు గొనితేర

జనియె కూతునుగాచు ♦ కొనుము! ధరణి!

చెడుగురాకుండ నా ♦ శీర్వాదశతకంబు

గురియఁజూడరె కుల ♦ గురువులార!

యిడుములుదొలగించి । యీసాధ్విఁగావరే,
రఘువంశ దేవతా । రాజులార!
భూతపంచకంబ । పుణ్యస్వరూప నీ
సతినిఁబ్రోవమీకు । సమయమిదియె
రామదార! రామ । రాజేంద్రుసతి యీమె,
రాక్షసారి! రామ । రక్ష యీమె.

తల్లీ! జానకీ! ఏమిపాపమో కాని నేనేగిన వెనుక మీకు మహోపద్రవ మగునని తోఁచుచున్నది. తోఁచినవినియోగమేమి? కర్మము, ముక్కునకు పన్ను త్రాడువైచి లాగుకొనిపోవుచున్నది! ప్రారబ్ధమున కార్యములు జరుగును గాని మనప్రయత్నములు సున్న; అమ్మా! సెలవు. దయయుంచుము; తిరిగి దర్శనమెన్నటికోగదా! తల్లీ! భద్రము భద్రము భద్రము. ఈయడవి మాయాశీలబహుభుజపరాక్రమాన్వితము. జాగ్రత్త-జాగ్రత్త-జాగ్రత్త;

(ప్రస్థానము.)

సీత—ఏమి? లక్ష్మణుఁడిట్లాడె నేమి చెపుమా! రాక్షసమాయల నెఱింగియే యిట్లనెనేమో? నేనాతని మనసెంత నొప్పించితిని? పాపము.

[మాయరావణుఁడు—ప్ర॥]

రావ—భవతి! భిక్షాం దేహి! భవతి భిక్షాం దేహి!

సీత—బ్రాహ్మణోత్తమ! మీరెవ్వరు?

రావ—(స్వ) రావణుఁడనని చెప్పక మారుపేరు చెప్పుకొన్నట లోపమేకాని కాలము ననుసరించి తప్పులేదు. (ప్రకా) సీతా! నీపతి రామచంద్రునికడనుండి.

సీత—మహాత్మా! మమ్ములను మీరెట్లెఱుంగుదురు?

రావ—మునులు దివ్యదృష్టిచే సర్వవేదులని యెఱుంగవా! నీ భర్త మారీచగదచే మూర్ఛిల్లియున్నాఁడు.

సీత—(ఆందోళనమున) ఆఁ! ఆఁ! ఏమి? మహాత్మా! ఏమి?—

రావ—ఆందోళనపడకుము! మామంత్రశక్తిచే నాయుపద్రవము దాటినది! కాని మఱొకటి కాచుకొనియున్నది; దానినిఁ దప్పింప వచ్చితిని.

సీత—మహాత్మా! మీరుఁ గడుపుణ్యాత్ములు. ఆయుపద్రవ మేమో తెలుపుఁడు.

రావ—రావణుఁడు నిన్ను సంహరింప నిచ్చటికివచ్చి యీాన మీాపవృక్షములలో దాగియున్నాఁడు.

సీత—(భయముతో) అమ్మయ్యో! ఏఁడి? ఏఁడి?

రావ—తొందరపడకు నామంత్రశక్తిచే నారావణుని నీయెదుట భస్మముచేసెదను. ఇటురమ్ము.

సీత—భాగ్యము స్వామీ! (లక్ష్మణునిగీటుదాటును.)

రావ—(తన) ఇప్పటికి గీటుదాటినది! (ప్ర) సీతా! నీవు రెండుకన్నులుమూసి రావణాగమనముం బ్రతీక్షించుచుండుము.

సీత—చిత్తము (కన్నులుమూసికొనును.)

రావ—(తన) ఇంక నాకీ వేషమేల? నిజరూపముందాల్చి యీా సీతం గొనిపోయెదఁగాక! (నిజరూపము దాల్చి) సీతా! కన్నులు తెరువుము.

సీత—(భయపడి) అమ్మయ్యో! పదితలలు ఇరువది చేతులుగల వీఁడే రావణుఁడు రామా-రామా-రామా-(మూర్ఛిల్లును)

రావ—ఈమెనుఁగొనిపోవ నిదే సమయము. రంభాశాపముచే నిష్టములేని కాంతసంటితినేని మరణింతును. కావున నీమెను భూమితో పెల్లగించి రథమున నిడుకొనిపోయెదను.

(ఎత్తుకొనును.)

[తెర వ్రాలును]

పంచమదృశ్యము.

(రాముఁడు వనమార్గమున ప్రి॥)

రాము—

ఏమి ! ఆశ్చర్యము ! హేమకురంగమై నన్ను భ్రమపెట్టిన యీ దానవుండు, మరణించువేళ, " హాలక్ష్మణా ! హాసీతా ! " యని కేకవైచెనేమి ?—ఇదియేదియో మాయవలెఁ దోఁచుచున్నది ! ఏనను లక్ష్మణుఁడు, ధనుష్పాణియై జానకినిఁ గాచియున్నంతవఱకు కేయపాయ మునుఁ గలుగదు—

(లక్ష్మణుఁడు ప్రి॥)

లక్ష్మ—(ఆర్తిమున) సోదరా ! సోదరా ! నిరపాయులుగ నుంటిరిగదా ? మహాప్రభూ !—

రాము—లక్ష్మణా ! ఏమిది ! పర్ణశాలలో జానకి నొంటరిగ విడిచి రావచ్చునే ! ఎంత తెలివితక్కువపని జేసితివి ?

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! క్షమింపవలయును !" హా!లక్ష్మణా ! సీతా ! " యను నొక యాక్రందనధ్వని వినంబడ నది శ్రీరామకంఠ స్వరము కాదనియు దానవమాయయనియు, నేనెంత చెప్పినను వినక జానకీదేవి నన్ను నిష్ఠురములాడి వినరాని పలుకులు పలికిన, చేయునది లేక, తమపాలికి వచ్చితిని.

రాము—అయ్యయ్యో ! మనము జానకి నొంటరిగ విడిచి, తిరుగఁదగిన ప్రదేశము కాదే యిది ! లక్ష్మణా! శీఘ్రముగ పర్ణశాల కరుగుదము రమ్ము—

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! చిత్తము—(ఇద్దఱు నిష్క్రి)

(తెర లేవగ, శూన్యమగు పర్ణశాలకనఁబడును.

రాము—లక్ష్మణా ! ఏమిది ? చూడుము ! పర్ణశాల శూన్యమై కనఁబడుచున్నది !—

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! ద్వారము తెరువబడియే యున్నది. పర్ణ శాలలో వధూనికలేదు. సమీపవృక్షపార్శ్వముల కరిగెనేమో—

రాము—ఏమి ? పర్ణశాలలో జానకి లేదా ! నాబహిఃప్రాణము లేదా ! నాజీవనాధారము లేదా ? నాబంగరుబొమ్మలేదా ?— జానకీ—జానకీ—జానకీ—ఎందుఁబోయితివి ?

లక్ష్మ—అమ్మా ! సీతమ్మతల్లీ ! ఎందుఁ బోయితివమ్మా మాయమ్మ !—ఎందుఁబోయితివమ్మా !!—

రాము—హా ! లక్ష్మణా ! సీతపలుకదు. సీతమాటాడదు. సీత ప్రత్యుత్తరమీయదు. సీతవదలెనా నన్ను ? నాభాగ్యరాశివీడెనా నన్ను ? నాసంపూర్ణచంద్రబింబముచాటయ్యెనా నాకు ? నాజీవనజీవనము సమసెనా నేడు ? హాసీత ! సీత !! సీత !!!

(మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—అమ్మా! జనకపుత్రీ! అమ్మా ! విమలగాత్రి! మమ్మ నిర్భాగ్యులను జేసి యెందుఁ బోయితివి తల్లీ ! ఇది రాక్షసమాయ యని పలికిన వినక యెంత దెచ్చితివమ్మా !

రాము—(లేచి)

సీ. ఓపూర్ణచంద్రాస్య ! నీ యోసింహమధ్య, యో
హాహో !జానకీ ! యెట నుంటివోకద!
ఓకంజనిభనేత్రి ! నీ యోహేమగాత్రి ! యో
హాహో ! జానకీ ! యెట నుంటివోకద !
ఓమంజులాలక నీ యోశోభనాంక యో
హాహా! జానకీ! యెట నుంటివోకద
ఓమోహనాకార ! నీ యోమహోదార ! యో
హాహా ! జానకీ ! యెట నుంటివోకద !

గృహమును, పురంబు, రాజ్యంబు నెల్ల విడచి,
రాజ్యలక్ష్మిం, మదనసామ్రాజ్యలక్ష్మి,
నీవుసైతము వీడనిం కేటిబ్రిదుకు ?
సీత ! సీత ! సీతా ! సీత ! సీత ! సీత !!

(మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—అహా ! రామచంద్రమూర్తి మూర్ఛిల్లినాఁడు ! ఎంత దారుణము జరిగినది ? ఎంత మహావిపత్తు సంభవించినది ? కట కటా ! దీనికంతకు నేనే కారణముగదా ? ఈయప్రతిష్ఠకే యేడ్వనా ?—జానకీదేవి పోయినందులకే పొగులనా ? రామచంద్రమూర్తి దురవస్థకే దుఃఖిల్లనా ?

రామ—లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా ! జానకియేది ? జానకియేది ?

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! ఇంకెక్కడి జానకీదేవి ?

రాము—హా ! భూగర్భోద్భవా ! జానకీ ! నీవిక లేవా? నాజీవనములలోని జీవనమగు నీవిక లేవా ! ఎందఱు మహారాజులు—ఎందఱెందఱు సార్వభౌములు నిన్ను వరింపవచ్చినను శివధనుర్వ్యాజమున వారినందఱను సరకుసేయక, నన్నే వరియించి, నావెనువెంట మహారణ్యములకు వచ్చుటకు మహానందమునంది, తుదకసమర్థుండనగు నావలన ననుభవించిన సౌఖ్యమియ్యదియా ? పదునాలుగేండ్లు వనములలో నాలనక, కొండలనక, ముండ్లనక, తిరిప్పి నిన్నలయించిన నాపాపంబునకుఁ బ్రతిఫలమాయిది ? సాధ్వీమణీ ! నాయపరాధంబున కేదియేని శిక్షావిధిని నిర్ణయింపక నన్నుఁ బాసిపోవ సంకల్పించితివా ! కల్ల—కల్ల—నీవట్లు నన్ను కలనైనఁ బాసిపోఁగలవా? ఈవనజంతుసంతానము లేమైన నినుఁ దమపొట్టనుఁ బెట్టుకొనియుండును. అయ్యయ్యో ! ఒకరక్తపుచుక్కయైన నేలపైఁ బడకుండ నిను వనమృగములెటు లాహరించె ?... కాదు. కాదు. ఏదియో భూతము

నిను మ్రింగియుండవలయును ; కాదేని, యెవ్వఁడైన దుష్టరాక్షసుండు నిన్నాకాశమార్గమునఁ గొనిపోయియుండును ! —ఓగగనమా ! ఓభూదేవీ ! ఓమహీగహానభూరుహములారా ! మీరీసందేహముం దీర్పుఁడు. జానకి పోబడినెటేంగియున్న నాకు రవంత తెలియఁ జేయరాదా ! మీకందఱకు నేనేమి యపకారముచేసితిని ! అదిగో ! జానకి.పిలుచుచున్నది. లక్ష్మణా ! విను. విను. అది మీావధూనిక కంఠస్వరము కాదా !—కాదా ?—కోకిలయా ! హా ! హతాశుఁడ—(నిదానముగ చూచుచు) సీతా ! సీతా ! బహిఃప్రాణమా ! వచ్చితివా ఎంత భ్రమపడితిని !—ఎంత భ్రమపడితిని !—నీకంఠస్వరము నింతలో మరచితినా ! నాబుద్ధి పాడుగాను—కోకిలకూత లనుకొంటిని. నాతో పరిహాసములాడుచుంటివా !—ఆఁ !—ఆఁ !—ఆపొదలచాటున దాగకు హాహాహాహాహా ! సీత ! నాకు తెలిసిపోయినది! నీవు ... తో దాగుడుమూతలాడుచున్నావు ! నన్ను వెఱ్ఱివానినిగాఁ జేయఁ జూచుచున్నావు ! కాని, నేను నీవియోగమును భరింపలేను. నీకొఱకెంత దుఃఖపడితినో చెప్పలేను......అయ్యయ్యో ! సీతయేది ? లేదు. వచ్చినట్లు వచ్చి యెక్కడకుఁ బోయినది ? నాసీత నన్ను విడనాడి పోయినది —లక్ష్మణా ! ఇదియంతయు దానవమాయగాదు గదా ? దానవుడు-దానవుఁడా !—దానవమాయా పరిచ్ఛేదయ్య దివ్య బాణబాణాసనములివిగో—అరే దానవహతకా! లక్ష్మణా! ధనుస్సు! ధనుస్సు! దానవసంహారము. జానకీ—(మూర్ఛిల్లును)

షష్ఠదృశ్యము.

(ప్రి. రావణుడు—సీత.)

ఓపాపకర్ముఁడా ! దశగ్రీవా ! కులకళంకుఁడవగు నిజననమునకు, నీపితృదేవతులును, బ్రహ్మాదులును, సంతాపమందుచు, వేడికన్నీళ్లు విడుచుచున్నారు ! రంభశాపమునైన నీకీదుర్బుద్ధి వదలినదిగాదే!

మిరా చెనటీ ! పతియే దైవమని నమ్ము సాధ్వీమతల్లుల నెందఱినో,
చెఱబట్టి తెచ్చి ప్రాకారమగు లంకాపురముననుంచి, దుశ్చరితుఁడ వై
నది చాలదే ! నీకింకను మాసినీభోగతృష్ణ విడువలేదా ! దుర్మతీ !
బ్రహ్మ వంశోద్భవుండ వయ్యు రాక్షసకర్మావలంబనుఁడ వైనకత
మున నీ మొగమున పిశాచములు తాండవించుచున్నవి ! పాపములు
సదా నీపరిసరములఁ బ్రాకులాడుచున్నవి ! నిన్ను వీక్షించిన దురి
తము! పాపము!

రావ—సీతా ! నిరర్థకమగు వాగ్వ్యయమువలన నేలాభము
ను లేదు ! పతినిఁ బాసినప్పుడే—నీ గతియుఁ బాసినది. నీ కిప్పుడీ
రావణుఁడే గతి! ఇట్టిప్రియకము నేల వదలుకొందువు? సముద్రముద్రి
తమగు లంకాద్వీపమునకు నరుఁడగు నీపతి యెక్కడు కదలివచ్చి,
నిన్ను విడిపించువాఁడా ? ఎంత వెఱ్ఱిభ్రాంతిని వహించుచుంటివి ?
తెలివితక్కువ కేకలు వేయక నడువుము. నడువుము.

సీత—ఛీ—ఛీ—తులువా! నీవు నాకు గతియగుదువటరా ?
జగదానంద సాంద్రుఁడగుశ్రీరామచంద్రుఁడుండ నిఖిలదనుజగర్వనివ
ర్తియగు శ్రీరామమూర్తియుండ—

రావ " ఉండ—" యనుమాటయేమి ? దశగ్రీవుఁడు నిజము
గాదలఁచినచో నాతఁడు లేకపోవుటొక లిప్తప్రాయము కాదే ? మగవాఁ
డయ్యు పరశురామునకోడి గాజులుదొడిగించుకొనిన యాడుదియగు
తండ్రి బ్రతికియుండఁగనే యాడుదానిమూలమున రాజ్యమునుండి
గెంటింపఁబడి యడవులలో చెట్టు పుట్టయనక దిరుగుచు నాకలము
లుదిను పశుసమానుఁడగు రాముఁడా ! నిర్జితానేకనిర్జరలోకభీష
ణుండగు రావణుని గెలుచుట. రాముని నీ కరవాలమున కెర గావిం
చెద. నిన్ను గామించెద నాకరపంజరంబున నిన్ను గౌఁగిలించెద. నీకప్ర
మాన వైభవములు సమర్పించెద. నిన్ను మన్మథక్రీడల దేలించెద.

సీత—ఛీ! దుర్మతీ! దూరముగా నుండుము; దరియ రాకుము. రామదూషణ మొనరించిననీనాలుక వేయిచీలికలగునురా పాపాత్మా! సాధ్వులఁబట్టి తెచ్చిననీకు చావు శీఘ్రముగ రాక యుండునా? రాక్షస లోకభయంకరమూర్తియగు- శ్రీరామచంద్రమూర్తి, తనతీవ్రనారాచపరంపరలచే నీపదితలలు నిరువదిచేతులు ధూళిలోఁ దొరలాడునట్లు సంహరింపకుండునా! నీనెలతలు గాజులు పెళపెళబ్రద్దలుగొట్టుకొని మంగళసూత్రములను పుటపుటపుటపుట దెంపుకొని తలలువిరియబోసుకొని నదీతీరములకు బరువెత్తకుండురా? పుత్రులు యజ్ఞోపవీతముల నపసవ్యములుగ వైచుకొని నిప్పుకుండలతో శ్మశానముల కేగకుండురా! నీశ్మశానమునందలి కాష్ఠములమీది పొగయవ్యాహతముగను విచ్ఛిన్నముగ నాకాశమున కెగయ పాపాత్ముఁడగు రావణుఁడు చచ్చెనని దేవతలానందముతో పుష్పవర్షముంగురియకుండురా! పాపీ! నరకమున రౌరవాదిబాధల నందునప్పుడైన పూర్వజ్ఞానము గల్గి యలోమని యేడ్వకుండువా?

రావ—ఆ-చండాలినీ! ఏమంటివి-నామరణము నేసంకల్పించితివా? నాచావుమాటలనాడుచుంటివా-నేను చావవలసియే వచ్చినచో నిన్ను బిగ్గ కౌఁగిలించి నీమానభంగము జేసియే చచ్చెదను. నిలువుము, నిలువుము.

[కౌఁగిలింపఁబోవును]

సీత—ఓరి క్రూరకర్మా! కులద్రోహీ! మానినీమానభంగమహాపాతకవర్తీ! దుర్మార్గచక్రవర్తీ! నేను నీలంకావినాశనమునకును నీమరణమునకును సకలరాక్షససంహారమునకును భూగర్భమున జన్మించిన యాదిమహాశక్తిని. రావణవినాశనకాలకాళికామూర్తినగు నాపై వ్రాసిన నీకత్తి పటాకంచలగుఁగాక! నన్ను గౌఁగిలింపఁదలఁచిన నీకరములిరువదియు నన్నంటినయుత్తరక్షణముననే నీశిరములు సహస్రభిన్నము

లై కూలికాలి నశిం చెదవుగాక. పాపాత్మా! నన్ను లంకాపురమునకు గొని పోవుట మృత్యు దేవతను వెంటనిడుకొనిపోవుటని నమ్ముము. లంకాపురమున నేం జేరిన, నీరాక్షసులకు నాయొక్క స్వరూపమే కోటిపిశాచ రూపములనుధరించి రాక్షసుల వెంటనంచరించి సంహరించునుగాక. దురాత్మా! ఆదిశక్తి యగుసీతతో నహంకారములాడిననీకిప్పుడే శాపమీయగలిగియు శ్రీరామమూర్తి చేతులలో నీమరణము లిఖింపఁబడియుండుట వలన మిన్నకుండవలసినదాననైతినిరా దురాత్మా!—

రావ—ఆ! పాపినీ—కోపినీ! ఊరకున్న కొలదియు గారులాడెదవే! నిన్నిప్పుడే పరిమార్చెదను.

[కత్తిదూయును]

సీత—హా ప్రాణేశ్వరా! రక్షింపుము! నన్నుగావ నిది గదా సమయము!

[జటాయువు ప్రవేశం]

జటా—రే లోకకంటకా! జగన్మాతయగుసీతాదేవి కీవనము నందలిపశుపక్షిక్రిమికీటకాదులును, చేతనాచేతనాది సమస్తపదార్థములును రక్షణములని యెఱుంగవే. దుర్మతీ! ఈజటాయువువాడి నుండి తప్పించుకొని సీతకై ప్రయత్నింపుము.

రావ— (రెక్క విరుగ గొట్టును).

సీత—భక్తాగ్రేసరా! జటాయూ! రామదాసుఁడవగునీకు రామదర్శనమగుదనుక మృతిగలుగకుండు గాక! (తెరవ్రాలును)

సప్తమ దృశ్యము—రామలక్ష్మణులు ప్ర

లక్ష్మ—మహాత్మా! మీయీదుఃఖమున కంతకును కారణము నేన నైతినిసుండీ!

రాము—తమ్ముఁడా ! ఒకరోజు గాదు—రెండురోజులుగాదు పదునాల్గు గేడులు నిద్రాహారములను బరిత్యజించి, మా పరిచర్య చేయుచుంటివే ! ఇప్పుడిట్లనుకొన నేల?

లక్ష్మ—వైదేహిమాటలు విని యామెను విడిచి రాముండిచ యెడల నింత కర్మము మూనుగదా గదా !

రాము—అట్టి సంశయమును నీమనస్సునను౦చుకొన్న వాఁడ వే సుమా తమ్ముఁడా ! ఏలనన,

సీ. దుష్టమంథర కైకదుర్బోధనలువిన్న
తల్లినిదెగడనే తల్లిగారి
మాటలాలించిన మనతండ్రినందునే ?
సుమశరుమడి విన్న శూర్పణఖను
దిట్టుదునే? దాని తెగువమాటలువిన్న
రావణునందునే రాక్షసేంద్రు
మాటలు చెవినిడ్డ మారీచు నందునె
వానిమాటలువిన్న వనిత ననె?

గీ. వనితమాటలువినియామె వనిని విడచి
నట్టినిన్నింక-దిట్టనే తుట్టతుదకు
పాపవిధి పరిణత కేడ్వ వలయుఁగాని
యొకరివాడిన దురితమే యొందు లేదు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా ! ఈరామాయణమంతయు నిటులే యున్నది. మీకథవలన నాడువారిమాటలను వినరాదనునీతి నేర్చుకొనవలయు నేమో తెలియుచున్నది.

రాము—తమ్ముఁడా ! అటులందు వేమి ?

లక్ష్మ—సోదరా ! మరియెట్టులనవలయును ?—మంథరమాటలు కైక వినెను. కైకమాటలు తండ్రిగారు వినిరి; శూర్పణఖమాట

లు రావణుఁడు వినెను; వధూనిక మాటలు నేను వింటిని; ఆను వారిమా టలువినిన ఫలిత మేకాదా తమకనుభవించునది ;

రాము — అయ్యో ; వెఱ్ఱితమ్ముఁడా ; లోక మునందలియాఁడు వారందఱు నట్లేయుందురా ; మీావదినె జానకవంటిపాతివ్రత్యస్త్రీపురుషా దులలో దొరకునా? హా ; సీతా ! హా ! సీతా;

ఆ. పిల్లినోటి చిల్క పిట్టవిధంబున
వ్యాఘ్రనఖములందుహారిణమువలె
కోఁతి చేతఁ బడుపూసూనమాలవిధంబు
నారి ; యేదురాత్ము బారిఁబడితో

మరియు —

ఆ. సరస నేను నిల్వ సౌమిత్రి యావల
నిలువ దనుజ పైన బడగరాగ
కాంత యుంచు నన్ను కౌఁగిలించిన గోల
వెటుల దనుజుతోడ నేగినావో ?

లక్ష్మ — మహాపురుషా ; ఆశ్వాసిల్లవలయును.

రాము — హా ; జానకీ ; జానకీ !

(ధ్వని తెరలో)

హా! జానకీ దేవీ — జానకీదేవీ ;

రాము — (ఆశ్చర్యమున) జానకీ ; జానకీ ;

[ధ్వని]

హా ; జానకీదేవీ ; జానకీదేవీ ;

రాము — తమ్ముఁడా ; ధనుస్సు ; ధనుస్సు ;

లక్ష్మ — అన్నా ; ఎందులకు?

రాము — లక్ష్మణా ; సీతా యని మారీచుఁడు మిమ్ము భ్రమ పెట్టినట్లే — మరల నెవ్వఁడో రక్కసుఁడు నేను జానకీ యని దుఃఖించు

చుండ తిరిగి వెక్కిరించుచున్నాఁడు; వానికి ప్రాయశ్చిత్తము కావల యును;

లక్ష్మ—సోదరా ; ప్రతిధ్వనియైయుండును.

రాము—ప్రతిధ్వనియైనచో "జానకీ" యన్న—"జానకీ" యనవలయునుగాని, "జానకీ" యన్న జానకీదేవీ యనుటేల ?

లక్ష్మ—అట్లయిన నది వెక్కిరించుటమాత్ర మెట్లగును?—జానకీదేవి యని గౌరవగర్భితముగ గనఁబడుట లేదా ?

రామ—అట్లయిన నెవరందువు ?

లక్ష్మ—వెదకుదము.

(ఇద్దఱు వెదకుదురు)

[జటాయువు పడి యుండును]

జటా—హా ; జానకీదేవీ; నీవరమున నా ప్రాణములు నిలచెను. కాని, శ్రీరామమూర్తిదర్శనము లేకున్న దిగదా;—రామా—రామా రామా—

రాము—తమ్ముఁడా ! వింటివా ; ఓయార్యుఁడా ; నిర్భాగ్యుఁడగు రాముఁడను నేనే ;

జటా—రామచంద్రా ; రామచంద్రా ;—నమస్కారము. నాకన్నులపంటువయ్యె జననము సార్థకమయ్యె;

రాము—ఓపక్షిరాజమా ; నీవెవ్వఁడవు? ఇట్లేల పడి యుంటివి?

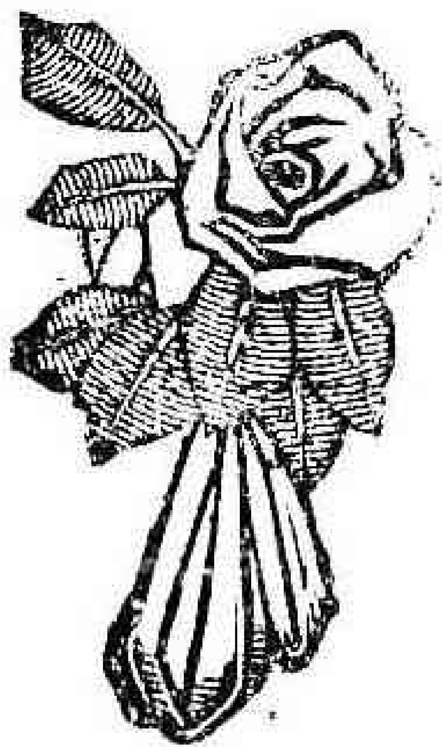
జటా—రామప్రభూ ; నేను జటాయువనువాఁడను తమపాద దాసుఁడను; లంకాధిపతియగు దురాత్ముఁడు రావణహతకుఁడు పూజ్యురాలగు జానకీదేవిని గొనిపోవుచుండఁగా వానితోఁ బోరాడితిని-ఆదురాత్ముఁడు నారెక్కలువిఱుగగొట్టిన ప్రాణావశిష్టుండనై దేవీవరలాభము

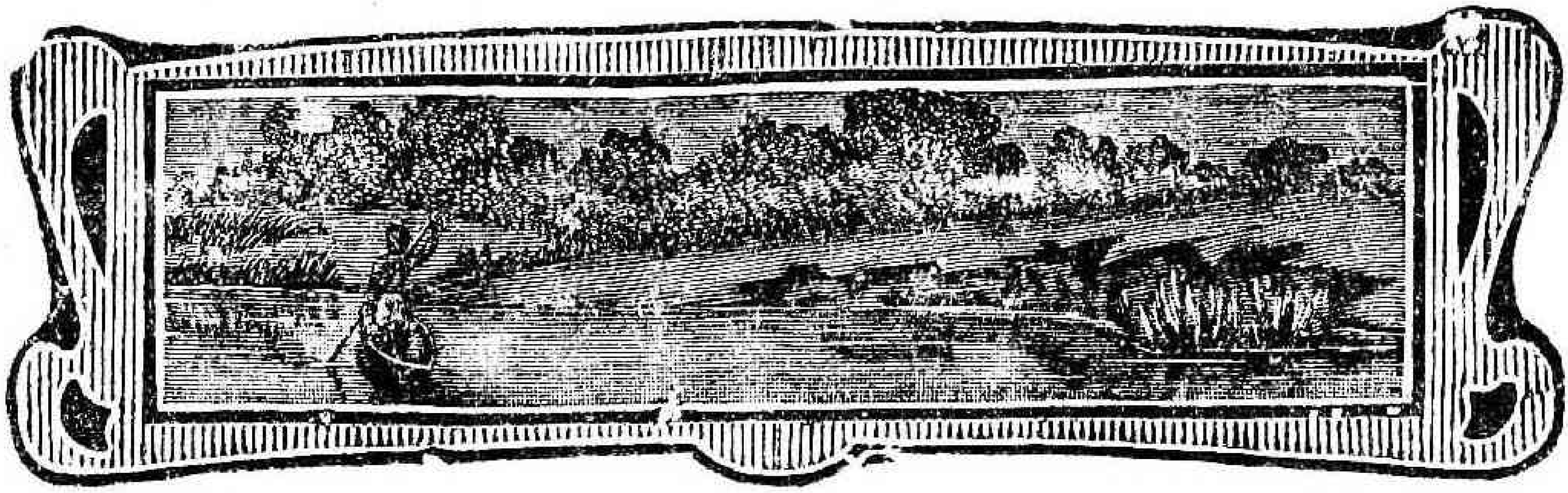
న మీకీవార్త నెఱిగించుటకు బ్రదికియుంటిని. ఇఁక నా జీవితములు నిలువవు. —నాకు విష్ణులోక ప్రాప్తిగలుగునట్లు మీచే దహనము గావించి నావంశమునకు రామబంధునామము ననుగ్రహింపుఁడు.

రాము—రామబంధూ! పూజ్యుఁడవై—నా సతీమణికొఱకు పోరాడి రామకార్యమున జీవములు విడుచుచు, పుణ్యాత్ముఁడవైతివి; నీఋణ మీవిధముగఁ దీర్చుకొందును.

లక్ష్మ—ఈయన చేతిసంస్కారమును కన్నతండ్రియైన నోచలేదు. నీవు పూజ్యుఁడవు కావుననే నిన్ను శ్రీరామచంద్రమూర్తి స్వయముగ దహనపరచుచున్నాఁడు; నీకు పుణ్యగతులు కలుగును.

జటా—రామసౌమిత్రులారా! ధన్యుఁడను-ధన్యుఁడను- నాజీవితములు పోవుచున్నవి-రామా రామా రామా(ప్రాణములువిడుచును.)





శ్రీ

సుగ్రీవపట్టాభిషేకము.



చతుర్థాంకము

ప్రథమరంగము.

సుగ్రీవజాంబవంతులు ప్రవేశము

సుగ్రీ——తాతా! జాంబవంతా! మసకమసకగానున్న దిక్కులును తెల్లవారినవి. రాత్రియెల్ల చేసిన ప్రజాగరణముచేత కన్నులును, రాత్రికడచినతోడనే రాబోవుమరణభయముచేత మనస్సును, ఒకేవిధముగా మండుచున్నవి. ప్రాగ్దిశాతలమును, చక్కగాజూడుము! శారదుపై కెగసిన వేగుచుక్కకు క్రిందుగానొప్పించు నా వెలిమబ్బుచాయ,

సీ. ప్రాగ్దిశాంగన శిరోభాగంబు నందిడ్డ
పసమించుపట్టు మేల్ముసుకనంగ
దినరాజశైలూషు దివ్యాగమమునకై
సురనాటకులుగూర్చు తెరయనంగ
కమలాప్తమూర్తి గాంచి యనూరుండు
నవ్వినరదన విన్నాణమనంగ
ఉదయోన్ముఖార్క మహోద్ధితమకుటస్థ
కమనీయనవరత్న కాంతి యనంగ

గీ. హరిజగన్మిత్ర సందర్శ నాభిలాష
దివిజులిఁకనున్న రుండ సం దీప్తియనఁగ
నెల్లయెడఁతూర్పుదిశయందు వెల్లబారె
తెలివిచేకూరె లోకంబు తెల్లవారె.

జాంబ—అవును నీవింక శీఘ్రముగ ఋష్యమూకపర్వతము చేరవలయును.

సుగ్రీ—తాతా! మతంగమహర్షి యనుగ్రహముచే వాలికిని వానియనుచరులకును గల్గిన శాపమువలన నీపర్వతమునకు, వారు రాజాలకుండుటచేత నాకింతమాత్రమైన నిలువనీడదొరికినదిగాని లేనిచో నాయన్నవాలి నన్నిదివరకే హతమార్చియుంచును.

జాంబ—ఇప్పుడాభయములేదు. కాని వానివిన్నటిప్రతిన దారుణముగానున్నది.

సుగ్రీ—పితామహా! అవును. వాఁడు నన్ను వధింతునని గడువు పెట్టినది నేఁడేకదా? నేఁడెట్లు గడచునోయని నామది తల్లడిల్లుచున్నది.

ఉ. పిన్నతనంబుగా ననిది పేర్కొనఁగూడనిదంచు నెంచకే
చిన్నదొసంగు పెద్దదిగ జేసియు నిల్వెడలించె వాలి నా
యన్న యబాధనైయిసుభయంబున జేరితి ఋష్యమూకముఁ
గన్నులు లేవె యీశునకు కల్గినగావఁగరాడె దీనునిఁ.

(తెరలో)

రాకేమి? వచ్చుచున్నాను. అన్నయ్యా; వచ్చుచున్నాము?

జాంబ—శుభపరిణామము. శుభపరిణామము. సుగ్రీవరాజేంద్రా! నీకష్టములుకడముట్టినవి. నీయన్నయగు వాలినిజంపి సమస్తవానరసేనల కధినాథుఁడవై కిష్కింధాపురమున పట్టభద్రుండవు కాఁగలవు.

సుగ్రీవు—తాతా! ఆధ్వనియొక్కఁడిది. అది శాఖామృగకంఠస్వరము కాదే.

జాంబ — కాదు. సుక్షత్త్రియకుమారుల కంఠము. ఆముంగిట నున్న మఱ్ఱిచెట్టున కావల సూటిగా బరికింపుము.

సుగ్రీ — హా! చచ్చితి-చచ్చితి.

జాంబ — సుగ్రీవా! నిదానింపుము. భయము లేదు.

సుగ్రీవు — తాతా! ఇంకేమి నిదానింపవలయును.

సీ. వీరులకెదలోన । వెరపు బుట్టించెడు
గంభీరమగు ముఖ । కాంతివారు
చెలువుగా గట్టిన । శిఖిపింఛములలోన
వెలిమల్లెదండలు । వెలయువారు
మోకాలిపైనున్న । ముడుగుపంచెలపైన
ధట్టీలు బిగియించి । కట్టువారు
ఎకుభుజంబులనుండి జల । దాకువరకును
వ్రేలుతూణంబుల । వెలయువారు

గీ. పట్టుదల మోమునందు గ । న్పట్టువారు
విమలనీలాభ్రకనక వర్ణ । ములవారు
బలముగలవారు క్షత్త్రియుల్, । పడుచువారు
వాలిపంపున నన్ను జంప । వచ్చువారు.

జాంబ — సుగ్రీవా! ఊరకే భీతినందనేల? వారు వాలిపంపు ననేల వచ్చెదరు. చంపదలచినవాడేని వాలియే నిన్ను చంపునుగాని, ప్రతాపశాలియగు వాలికి వారు వీరితోడేమి? నిదానముగ నాలోచించి పనిచేయుము. నాబుద్ధి పరికించిచూడ వీరికి వాలితో నేమాత్రమును సంబంధమున్నట్లు తోచుటలేదు. అదిగాక తిన్నగా పరిశీలింపుము. వారేదో విచారమున మునిగియున్నట్లును పెద్దయాతని చిన్నయాతను సమాశ్వాసించుచున్నట్లును కనబడుటలేదా? కావున, మహాబుద్ధి

మంతుఁ డగుహనుమంతుని వారికడకంపి వృత్తాంతమరయుము. ఒకవేళ వారు నీకు సాయపడినను సాయపడవచ్చును.

సుగ్రీ—మహాభాగ్యము.

జాంబ—నేనింక వాలికడకరుగకతప్పదు, నేను నీకడ కరుదెంచుట వినెనేని రవులకపోడు; సమస్తారణ్యముల నెరింగిన పితామహుఁడను గావున, నిన్నింతవఱకు కాపాడితిని; పోయివచ్చెద.

సుగ్రీ—చిత్తము. దానునిపై ననుగ్రహము మాత్రముంపుడు.

జాంబ—అట్లేకానిమ్ము. నీకు పరమేశ్వరుఁడు తోడగును! పోయివత్తును.

(నిష్క్రమించును.)

సుగ్రీ—ఆహా! ఈజాంబవంతుఁడు తిరిగి నాకింతమునజీవనాశామృతముఁబోసి చనినాడుగదా? ఆఁ ఏమిచిత్రప్రపంచము.

గీ. చావుప్రతినిమేషము తను ♦ చ్ఛాయరీతి
వెంటనుండుటనెఱిగియు ♦ వేలయేండ్లు
బ్రదుకుదుమటంచు నరుఁడు వి ♦ భ్రాంతినంది
భువికిదిపికెల్లపుడు ♦ ముడివెట్టుచుండు.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వితీయరంగము.

రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము.

రాము—చిరంజీవ!

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! వచ్చుచున్నాను.

రాము—మహాప్రభూ! అని పిలిచెదవేందులకు?

గీ. ప్రభురమాదేవియున్న తా ♦ వద నానన్ను
తనుమహాలక్ష్మియైనట్టి ♦ ధర్మపత్ని

యిటు లెడబాసి నింక నా కె కోటివిభుత
బ్రిదికియుంటిని భువిని భా రంబుగాగ.

సరి కాని లక్ష్మణా! మనము శూర్పణఖకు ముక్కు చెవులుగోసి యెన్ని నాళ్లయినది.

లక్ష్మ—పది దినములు కావచ్చినది మహాప్రభూ!

రాము—ఆహా! ఒకరికి చేయునుపకారము సద్యోఫలితము నీయకున్నను అపకారముమాత్ర మంతలో ఫలించునుసుమా? చిత్రము.

గీ. చెనటిశూర్పనఖకు ముక్కు కె చెవులుఁగోసి
నారమేకాని యాతండు కె నాదుగాత్రి
మర్మముగఁగోసికొనిచనె కె నకట! యొకరి
యపకృతి తనకు ద్విగుణమై కె యంటునయ్య!

లక్ష్మ—సోదరా ! నాల్గుదినములనుండియు మీరొకేవిధమగు ధోరణిలో నున్నారు. జటాయువు రావణవృత్తాంతము వచించెనుగదా! ఇఁక కర్తవ్య మాలోచింపఁ దగదా?

రా—కర్తవ్యమా! ఓవెఱ్ఱివాఁడా! కర్తవ్యము మాట నటుంచుము. వారుఁ దొలుత జానకి మఱపున కెట్లువచ్చునోయి? చూఁడు— సీతకొఱకీప్రకృతియంతయు నెటులేడ్చుచున్నదో?

గీ. కలసియాటలాడిన మమ కె కారమునను
హరిణశాబములేడ్చు కె "నమ్మా?" యటంచు
క్రూరశార్దూలముఖమృగ కె కోటిగూడ
దారిఁజూపెను నదె నేత్ర కె వారిగురిసి
మాన్యుఁడగు ద్విజరాజభి కె మాన పటిమ
నసువులే మనకయి విడ కె నాడెనయ్య
ప్రకృతియంత నిశ్శ్వాతుసం కె భవకటాక్ష

మింటుల మనమెడజూప మకే హీరుమారి
యనుక్షణంబును నాస్మృతి కే యందునిలువ
నామానమున కర్తవ్యంబు కే నాటు లెటులు?

లక్ష్మణా!—లక్ష్మణా!— ఏమిచిత్రము? సీతాస్మృతిచే నాక న్నులదరుచున్నవి. గాత్రము కంపించుచున్నది. హా! సీతా! సీతా! సీతా! (కన్నులు మూయును.)

లక్ష్మ—మహాత్మా! శ్రీరామచంద్ర!

రా—పిలిచితివా?

లక్ష్మ—అటులేలకన్నులు మూసితిరి?

రా—ఏమి?

ల—మీకు బాధగనున్నదా?

రా—బాధ లేదు—కాని,—

ల—కాని యేమి స్వామీ!

రా—అటు చూడుము! అదియేమి?

ల—ఏది?

రా—ఆనీలజీమూతముల మధ్యమున క్షణమున కొకసారి కనం బడునది.

ల—విద్యుల్లత కాంబోలును—

రా—.కాదు—అది-లక్ష్మణా!—విద్యుల్లత కాదు. అది జానకి—నాజానకి—తీసికొని వత్తము వచ్చెదవా!—కాదు—నేనే వెళ్లెదను—సీతా! సీతా! !—రా—నాహృదయసామ్రాజ్యపట్టమహిషీ! రా—అయ్యో! —అదేమి? అదేమి? —హా! సీతా! —సీతా! సీతా! క్షణకాలములో నెక్కడకుంబోయితివి? వచ్చుచుంటిని. ఇదిగో— నీకొఱకే వచ్చుచుంటిని—(పరుగెత్తును.)

ల—(పట్టుకొని) స్వామీ! అక్కడ నేమిచూచెదరు. అది వట్టి మేఘమాల—

రా—మేఘమాల కాదోయి! లక్ష్మణా! దానిలోపల నున్న దానిమాట—

ల—లోపల నేమున్నది—జలము—

రా—దాని పైన?—

ల—ఆకాశమే—

రా—ఆలాగా? సరే లక్ష్మణా! అది విఱిగి మనపైఁ బడదు గదా!

ల—పదార్థరహితమై నిరాధారముగు నాకాశముగదా! మనపై నెట్లు పడును?

రా—హా! హా! ఆకాశముగూడ మనవలె నిరాధారయా?

గీ. అంబరమ! నిరాధారుల మైనమనము,
నీవువిద్యుల్లతను, నేను నెలతసీతఁ
గోల్పడితిమింక నొకచోటఁ గూరుచుండి
యూరడించుకొందము మన మొకరినొకరు.

ల—మీ మనాత్మ వికలతనందినది!

రా—నేనాత్మసన్యాసినైతినిగాదా! నాకు వికలత యేమి? (స్మృతినభినయించి) ఆ! లక్ష్మణా! అన్నట్లు నాధనుస్సు—నాధనుస్సు.

ల—మహాత్మా! ఎందులకు?

రా—కపటసన్యాసియై వచ్చిన యాకలుషాత్ముని శరీరమును రెండుతునుకలు చేయుటకు.

ల—వాఁడిప్పు డెక్కడనున్నాఁడు?

రా—లేఁడా? చూచెదము. వానిని రప్పించెదను. మనోబలము చే రప్పించెదను. సీతా—సీతా—సీతా!

(కన్నులుమూసి పరుండును.)

ల—(రాముని తొడపైనుంచుకొని) హా! హా! కాలవికృతి?

గీ. ఒనరుఁబట్టాభిషేక ము కే హూర్తమేమి
యానమయమందె యారణ్యా కే వాసమేమి
వేడుకకుఁదెచ్చియిమ్మన్న కే లేడియేమి
ఘోరదనుజాధముండయి కే మారుటేమి
కఠినభావాలనెఱుఁగని కే కాంతయేమి
వంచనముసల్పి నన్ను దూ కే షించుటేమి
హానిసేయఁగదగని స కే న్యాసియేమి
భూసుతనుదైత్యుఁడై కొని కే పోవుటేమి
జ్ఞానవిదూరుఁడగు రామ కే చంద్రుఁడేమి
యతివకైయిటు లువ్మాదుఁ కే డగుటయేమి
క్షితిఁబ్రకృతినిత్యవిచిత్రవి కే కృతులఁగాంచు
దాటలేదుగా విధిని వి కే ధాతయైన.

(దూరమునఁజూచి) ఆఁ! ఏదియో పెద్దకోఁతి యీవంకకు వచ్చు చున్నది. రావణునిమాయచే నెవ్వఁడైన రాక్షసుఁ డిట్లువచ్చుచుండ డుగదా! అన్నగారు నిద్రించుచున్నారు—నిద్రాభంగముగాకుండ వీని ని నే వధింతు.

(బాణములు సవరించును,)

హను—(సన్న్యాసివేషముతోఁ బ్రవే) మహాత్మా! రక్షింపుము. రక్షింపుము. (పాదములఁబడును.)

ల—ఓవృద్ధమర్కటమా! రక్షింపుమనియరచితివిగాన, రక్షిం చితిని. నీవు చూచుటకు కడువేడుకగా నున్నావు. మచ్చికపడిన పెంపు డుకోఁతివిగాని అడవికోఁతివి గావు.

హను— సీ. ఎవరయాచక్కని కే యువనీపతులుమీరు
లక్ష్మ— అర్కవంశ బయో కే ధ్యాపురంబు

హను — మీపేరులేమయా? యోపుణ్యజనులార!
లక్ష్మ— ఘనరాముఁడతఁడు లక్ష్మణుఁడ నేను
హను— ఏకార్యమునకిట్లు లే తెంచితిరిమీరు
లక్ష్మ— పితృవాక్యమునకయి వెడలివచ్చి
శ్రీరాముసతియైన సీతను దశకంఠుఁ
డపహరింపఁగ నుంటి మయ్య యిచట
హను— గీ కటకటా! యెట్టికష్టంబు గలిగె మీకు
లక్ష్మ— వింతయయ్యెను నీదు వృత్తాంత మేమి
హను— భానుపుత్రుఁడౌ సుగ్రీవు బంట నేను
అనిలపుత్రుండ హనుమానుఁ డనెడువాఁడ.

రాము—(లేచి) లక్ష్మణా! ధనువు ధనువు.

లక్ష్మ—సోదరా! శాంతింపుఁడు. ఈతఁడు మనశత్రుఁడుగాఁడు. ఈవనమునందిరుగు నొక శాఖామృగము. ఇంతిసేపటినుండియు వేడుక మాటలాడుచున్నాఁడు. సూర్యపుత్రుఁడగు సుగ్రీవునకుబంటఁట! అనిలపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడఁట.

రాము—కపివరా! సూర్యపుత్రుఁడు సుగ్రీవుఁ డిచ్చటకు ని న్నేలనంపెను?

హను—

గీ. అన్న చేహతశాస్త్రుఁడై యసుభయమున
ఋష్యమూకపర్వతమందు దిరుగుచిపుడు
మిమునిచటగాంచి రిపులగా భ్రమవహించి
వాస్తవంబారయఁగనన్ను బంపెనయ్య.

రాము—నేనును హతరాజ్యుఁడనే? అతఁడును హతరాజ్యుఁడే? లక్ష్మణా! మనమాతని నేల చూడఁగూడదు?

హను—(సంజ్ఞచేసి సుగ్రీవుని పిలుచును.)

సుగ్రీ—పాహిమాం పాహిమాం శ్రీరామచంద్రా (పాదముల (బడును.)

రాము—లెమ్ము. సుగ్రీవా! లెమ్ము. దిక్కులేనిమాకీ మహా రణ్యమున దిక్కులేని నిన్నొకదిక్కుగా విధిచూపెను. నీకు నేనుదిక్కు నాకు నీవు దిక్కు, నాకంఠమున జీవములున్నంతవఱకు నీకేభయమును లేదు. లెమ్ము.

సుగ్రీవు—రామచంద్రప్రభూ! నాసోదరుఁడగువాలి నారా ష్ట్రమును, భార్యను నపహరించినవృత్తాంతమును ఋష్యమూకమున కరిగి చెప్పుకొందము రండు. మాకీ నడుమ నొకనగలమూట దొ రకినది. అదియొకవేళ సీతామహాదేవిది కాఁగూడదా?

రాము—అట్లయిన ఋష్యమూకమునకే పోదము.

(అందరు నిష్క్రమించును.)

వాలి అంతఃపురము

ప్రి॥ వాలి—రుమ—

వాలి—ఒక్కసారి మాత్రమిమ్ము-ఒక్కసారి.

రుమ—రాజా! వలదు. నేను చెప్పినమాట వినుము.

వాలి—ఇఁక నొకమారుకన్న నెక్కువత్రాగను. నీచేతిలో పాత్ర నిటు తెమ్ము.

రుమ—ఇదివరక నేకమార్లు త్రాగితివి. ఒడలెఱుంగకుండ మాటలాడుచుంటివి; చాలును. అతిపానము హాయికరము సుమా?

వాలి—దాహ మధికముగా నున్నది. యీమారు కడుపునిండ త్రాగి యిఁక నెన్నఁడు త్రాగుడు జోలికిపోనని యొట్టుపెట్టుకొందును

రుమ—ఈసారి త్రాగుట మానివేయుదువుగద?

వాలి—ఆఁ! నిశ్చయముగ.

రుమ—అట్టి మనోదార్ఢ్యము నీకుగలదా?

వాలి—సందేహమేమి;

రుమ—అంతమనోదార్ఢ్యముగలవాఁడ వీక్షణము నుండియే యీ త్రాగుడు మానివేయరాదా?

వాలి—ఈనిముసమునుండియు నా? ఛీ! ఛీ! తిరిగి యామాట యేనా! ఇప్పుడు నా కమితదాహమగుచున్నదని చెప్పలేదా? ఇప్పుడు త్రాగి యాయుత్తరక్షణమునుండి మానుదును.

రుమ—ఇప్పటినుండియు మానఁ దార్ఢ్యము లేనివాని కింకొకక్షణ మునుండి మాత్రమెక్కడనుండివచ్చును?

వాలి—ఇప్పుడు నాకు దాహముగానున్నదని చెప్పలేదా?

రుమ—దాహమునకు వేరుపానీయములు లేవా?

వాలి—వేరు పానీయములు నాదాహముఁ దీర్పలేవు. మధురసమోనీయధరరసమో కోరుచుంటి.

రుమ—(పాత్రమునటుంచివేసి) రాజా! నీకిదితగదు. నాపతి జీవించియుండగనే నీవు నన్ను కోరతగదు.

వాలి—నీపతి జీవించియున్న నేమి? రుమా! నేను నీకు తగనా? మారునివిరాళి సైపజాలనో బాలా! రతికేళికిరమ్ము.

(తార ప్రవేశము)

తార—ఓసీదుష్టురాలా! ఎవ్వతెవే నీవు? నాపతితో సరసములాడఁగడంగితివి?

రుమ—ఓసీనికృష్టురాలా! నీపతికోఱకు భ్రాంతిపడినట్లొత్తె వ్వతె? ఇన్నినాళ్లును నాపతితో కులికితివి చాలదా?

తార—పొగరు పట్టిన మాటలాడబోకు; తొలుత నానాథుని సరసనుండి లేచిపో;

వాలి—ప్రాణేశ్వరీ! తారా! నీచెల్లెలురుమ తప్పేమియును లేదు. దానిని క్షమింపుము;

తార—అవును! నిన్ను నుకుమింకవలసినదే. ఇద్దఱు నిచ్చట యథేచ్ఛముగా త్రాగి తందనములాడుచుండిరా? ఆహా ఎంతసాహసము! ఎంత తెంపరితనము! తారయేమయ్యె ననుకొంటివి? ఈతొత్తుకూతురే నీకేమగడయని నమ్మితివా? దీనికన్నలోని జాణతనమున్నక మఱలేదని మెచ్చుచుంటివా? దాని పాదములపైఁ బడుచుంటివా!

రుమ—ఓసీగయ్యాళీ! నీయైశ్వర్యము చూచి నీమగనిరూపము చూచి వలచి నీకుసవతియగుట కెవ్వతెయు రాలేదు; నోరుకట్టిపెట్టుకొనుము

తార—సిగ్గుమాలినదానా! నీయేకాంతము నే చూడలేదటే! మధుపానపాత్రి దగ్గఱజేర్చి పట్టి నాభర్తను త్రాగించి యొడలు తెలియకుండనున్నప్పుడు పైబడవలయుననుకొంటివా!

వాలి—తారా!దీనితప్పులేదు. నేనే మితిలేక బుద్ధిగడ్డితిని—

తార—చాలునులే! నీబుద్ధి బుగ్గియైనట్లున్నది. అయినను ఇది బుద్ధిమంతురాలనినమ్మితివా?

రుమ—అబ్బ! ఎంత బుద్ధిమంతురాలు బయలుదేరినది? ఎంత మానవతి యవతరించినది! ఎంత పతివ్రత మూర్తీభవించినది!మగడు-యీమగడు-దుందుభిచేతకడతేరినాడను శంక లోకులకుఁజెప్పి నమ్మించి నామగనిసౌందర్యము జూచి భ్రమించి యాతని నగ్నిసాక్షిగ గట్టుకొనినదాననంటివని యుయిన భయములేక లజ్జలేక, నెన్నినాళ్లు నాకు సవతివైతివే! నిసవతి మత్సరము చట్టబండలుగాను నామగనియందము యందముడుగనా?

తార—ఆఁ! మిట్టపండ్లు, బండమొగము పందిబలుపు, నీమగని యాకారమునకు మోహించియే యిన్నాళ్లు తలక్రిందులయితివి! ఛీ! అభిమానపడి చావక యింకను తగుదునని పగల్భములను గొట్టుచుంటివా?

వాలి—మీకిదేమి యాగడము! తారారుమలారా! నామాట స్మంతైన వినరుగా?

తార—భార్యను వదలి పరస్త్రీని మరిగినవానిమాట నెవ్వరో పాటింతురు?

రుమ—కల్లు త్రాగినకోతిమాటలు గణనీయములగునా?

వాలి—తారా! నీకు వందనము. రుమా! జోహారు. మీకలహములు మానివేయవలయును.

(జాంబవంతుడు ప్రవేశము)

జాంబ—ఓహో! బాబుగారు దక్షిణమూర్తులయినారే!

వాలి—ముద్దుగుమ్మలారా! తాతగారు జాంబవంతులు వచ్చిరి. మీకలహవిషయము తరువాత చూతము. లోపలకరుగుడు.

రుమ—(నిష్క్రమించును)

జాంబ—వానరరాజేంద్రా! నీతోడవిశేషాంశములు ప్రస్తావింపవలయును రమ్ము.

వాలి—భాగ్యము [నిష్క్రమింతురు]

తార—వగలాడియయిన యీరుమనెట్లైన పరాభవింపక తీరను. ఇదేమో సుగుణసంపన్నయని నమ్మి నాథుడు దీనివలలోపడినాడు. అబ్బ! నేను దీనినిసహింపగలనా? ఇంతజేసినజగజంత్ర నరకాలరాయుడును. కాని ఇందులకేమియుపాయము చేయవలయును. ఆ! తెలిసె-ఇది బహుచమత్కారమైనయుపాయము దీనివలన దీనిమనస్సు నానాథునకు దెల్పియుటయే కాక నాచమత్కారమును వెల్లడియగును.

(నిష్క్రమించును)

(వాలి, జాంబ, ప్ర)

జాంబ—మహారాజా! మీరూరకలేనిపోనిసంశయములు మన

స్సున నుంచుకొనవలదు. మీకేదో తమపై గొంచెమనుగ్రహము గలుగవలయునని యిచ్చకములాడుచు రవంత సందు దొరికిన వారిపై పిరిపై నభూతకల్పనలను గావించి లేనిపోనియాంతరకల్లోలములను గల్పించు వారిమాటలు మీరు పాటిగావించి రాజనీతికేలభంగమును దెచ్చుకొందురు. తినిననాలుగుమెతుకులును జీర్ణముగు దారి లేక పనిపాటలు లేక బలసి తిరుగుపాపాత్ముల కిదియే వృత్తి.

వాలి—అట్లయిన ఆంజనేయులు దప్ప మరెవ్వరును సుగ్రీవుని దగ్గఱ కేగుట లేదుగద !

జాంబ—లేదని నేను చెప్పిన మీరు విశ్వసింపవలయును. అది గాక మహాప్రభూ!

గీ. ఎల్లపుడు నేడుగడ పరమేశ్వరుండు
గాని ప్రాణులచే నేదియు గాదు సుమ్ము
ఇంతమాత్రమునకు భవత్స్వాంతమందు
కలతనందుట భావ్యము గాదు రాజ!

వాలి—అట్లయిన దైవముపై భారమువైచి రాజద్రోహులను శిక్షింపవలదందువా?

జాంబ—రాజా! నాఅభిప్రాయమది కాదు. ద్రోహియగువాడు తప్పక శిక్షింపవలయును. కానియిట్టిసందిగ్ధవిషయములలో మనము తొందరపడి ప్రతివానిమాటయు విశ్వసించినచో దొంగలు దొరలగుటయు దొరలు దొంగలగుటయు సంభవించును. పలువురుపలుకుమాటలను చెవిని వేసికొని దేనిని విశ్వసింపక రహస్యముగ రాజు ప్రయత్నించి నిజము తెలిసికొని నిదర్శనపూర్వకముగ ద్రోహులను ధూర్తులను తేల్చుకొనవలయును. అంతేకాని, ముందుగాచేయు నార్భాటము వలన నిర్దోషులగువారిమనస్సులు చెడును. ఆసందియముందరి నెత్తిని రుద్దుట రాజనీతికి లక్షణము కాదు. మంచివారు మనస్సులు చెడుటతో సరిపోక వారు ద్రోహులుగానయితము మారవచ్చును.

వాలి—అట్లయిన రహస్యముగా గుణవిమర్శనచేయుట యుక్తమనెదవా?

జాంబ—ఆహా! ముమ్మాటికి.—

వాలి—సుగ్రీవపత్నియగురుమవిషయ మేమని మీయభిప్రాయము.

జాంబ—అది నేను చెప్పలేను. నీవే రహస్యముగ దానిగుణ మెఱుంగుము.

వాలి—అట్లేచేయుదును. మనమింక నరుగుదము రండు.

[నిష్క్రమింతురు]

(రుమప్రవేశము)

రుమ—నాథునివిడచి యెన్నినాళ్ళయినది. ఆయనదర్శనము నాటికి నేటికిని గానే లేదుగదా! హా-దైవమా-నిన్నేమందును. పరాక్రమమున ననమానుఁడై పౌరుషమున నద్వితీయుఁడైయుండదగిన పురుషోత్తముని కొండలబట్టించి యతని భార్య కరణ్యరోదనమును గల్పించిన విధి యెంత బలవంతమయినది-యీవిరహము నెవ్వరితో చెప్పుకొందును. సురాపానమత్తుఁడై దినదినమును తన్ను వరింపుమని నన్నుబలవంతపెట్టుచున్నాఁడే యీవాలి- నేనేమి చేయుదును

గీ. రత్నపరిపూర్ణశోభావిశేషయుక్తమైన
కనకమందిరరాజంబు, కమలముఖులు
వేనవేలుగ దాసీలు ప్రియకరములె?
మగఁడు లేనట్టిమానినీమణికి నెందు?

[తార సుగ్రీవవేషముతో ప్రవేశము]

తార—(తనలో) ఓహో! ఈసుగ్రీవవేషము నాకిప్పుడెంత చక్కగాసమరినది! ఇది రుమను మోసపుచ్చుట కెంతయు దగియున్నది. (దగ్గఱకువచ్చును)

రుమ—ఓహూ! ఏమిది? ప్రాణేశ్వరుఁడు. ఎన్నినాళ్లకు దర్శనము! ఇదియేమి! ఇంతగా శుష్కించి పోయెను! అయ్యయ్యో! ఇది యేమననేల! వేళపట్టున నన్నము లేక నీరులేక యిట్లయియుండును! అకటా! పరిచారికను నేను జీవించియుండఁగనే నానాథునికిట్టి దుర్గతి సంఘటిల్లెనుగా?

తార—ప్రాణనాయకీ! చిరకాలమునకు వచ్చితివనియా నాతో మాటలాడవు?

కం. పొలతీ యమృతోత్పాదక
సలలిత వాక్యముల బలుక నీ జాలవిదేమీ
కలికీ యలుకా చిలుకల
కొలికీ! మరుకేళి శిక్ష నీ గూర్పుము వేగన్.

రుమ—(తనలో) ఇన్నినాళ్ళు జ్ఞప్తికి రాని పత్ని నేఁడు జ్ఞప్తికి వచ్చెను గాబోలును. పాపము. నాథా! జీవితేశ్వరి జీవించి యున్నదో లేదో కనుంగొనుటకు తీరికలేకున్నను మీకవసరము వచ్చినప్పుడెంత తీయగామాటలాడుచున్నారు. పాపము! పోండు. మీకను గ్రహము గలుగు కాంతలదగ్గఱకే పోండు. ఇన్నినాళ్ళుగడచిన నింకఁ గొన్నినాళ్ళు గడువకపోవు?

తార—(తనలో) అబ్బ! మగఁడనియే భ్రమపడి ప్రణయకోపములు చూపింప సాగితివే వగలాడీ! నీయొగము పూడుట ముందున్నదిలే! ప్రాణేశ్వరీ! నాబంగారుబొమ్మా! నా కాంతామణీ! నాపై నీకలుకేటికి రమ్ము. నాకు నీ కౌఁగిలిమ్ము.

[వాలి ప్రవేశము]

వాలి—ఆఁ! ఎంతసాహసము? ఎంతమోసము? కొందరెందరు కావలి గాచుచుండిన నీపాపాత్ముఁడంతఃపురమునకు వచ్చె నేమిచిత్రము! చాటుననుండియే యీచిత్రమును చూచెదను.

రుమ—నాథా! గృహమును సతినివదలి గుట్టలు బట్టితివిగదా? కానిండు. ఇల్లెన్ని నాళ్ళు తిరుగవలయునో అన్నినాళ్ళు తిరిగియే గృహమునకు రండు. అప్పుడే మీతో సుఖించెదను.

తార—కలికీ! నీకు నాపైనింతలో నలుక వొడమినదా? నన్నిట్లు నీవు చులకనగామాటలాడిన చురుకు చురుకని నాయెద మరుఁడు కరుకుటమ్ముల బిరబిర జార విడచుచున్నవాఁడు. మరుసమరమ్మునకు రమ్మనకుండుట భావ్యమా కొమ్మా!

వాలి—ఆఁ! ఆఁ! శ్రుతిమించి రాగమునఁ బడుచున్నదే! ఇందులకు రుమ యేమనునో?

రుమ—నాథా! విరహబాధయిప్పుడు గదా నీకు దెలసెను! నేను సయితమిట్లు వ్యధనందినది నుంతైన గురుతింపవైతివిగదా?

తార—సతి! నన్ను క్షమింపుము.

[ఇద్దరు కలియబోవుదురు]

వాలి—ఛీ! దుష్కర్మా! సుగ్రీవా! చోరునివలె నంతఃపురము చేరినదే చాలక ఆనాతిని ముట్టుచుంటివా? దూరముగా నుండుము.

రుమ—వానరరాజా! నీతమ్ముని క్షమింపుము.

వాలి—ఛీ! పాంసులా! నీకేమితక్కువ జేసితినని తిరిగి యీచండాలునిపై భ్రాంతి పడితివి! వీఁడు నీకేమి నెత్తిమీఁదివాఁడా?

రుమ—నెత్తిమీఁదివాఁడగునో కాదో! నానాథుఁడును, నేనును చిరకాలమునకు గలసికొంటిమి ఈనాఁడు నాకీతఁడవతారపురుషుడయ్యెను.

తార—(తనలో) ఆఁ! నిజము చెప్పితివి. ఈనాడు నీకీతఁడవతారపురుషుఁడే యయ్యెను.

వాలి—ఓరీ కపటశీలా! సుగ్రీవా! సంహారించుటకు నేను రాలేనని కుక్కవలె ఋష్యమూకముం జేరి తలదాచుకొంటివే! ఇప్పుడు నీవే నాయింట వంటయింటికుందేటి చందమునఁ జిక్కితివేమిరా?

తార—ఛీ? పేర్మిలకుము. నామగతనము చూడఁదలంచిన నీవాగ కలవా? నేనుభయపడి ఋష్యమూకమునకు బోయితినా?

వాలి—మగతనము రెట్టింపనేల? ఆడుదానవా యేమి?

తార—(తనలో) ఆ! గుర్తించెనా యేమి?

రుమ—రాజేంద్రా! ఆడుదియే యనుకొనిన యెన తమిు పురు.

వాలి—ఛీ! ఛీ! మీయిద్దరి నింక తమింతునా?

(తారతో మల్లయుద్ధము చేయును)

[తారమీఁస మూడి పోవును]

తార—(దుస్తులు తీసివేసి) ఆ! ఆ! నాథా! సుగ్రీవునిమీద కోపము సుదతిపై చూపకుము. రుమా! పతిమీది మోహమున సవతిపై బడకుము?

వాలి—అన్నా! సుగ్రీవుఁడనియే భ్రమపడితిని గదా?

తార---ఒక్క సుగ్రీవుఁడని మాత్రమే భ్రమపడితిరా? సుగ్రీవునిపై భ్రాంతిగలయీనగలాడిపై నిరంతరము భ్రాంతి పడితిరా!

రుమ—ఇది నన్నెంతమోసము చేసినది ?

తార—రుమా దేవిగారా ? సుగ్రీవరాజేంద్రుల వెనుకటి భార్యగారా. వాలిరాజేంద్రుల యిప్పటి ముద్దుల—ముద్దిపెముల భార్యగారా ? ఏదీ. ఇందాకటి సరస మిప్పు డేదువండి ! ఏదీ. “నాథా. విరహబాధ యిప్పుడు గదా తెలసెను.” ఆ! ఏమి పోతరమే నీకు? తినునది మగనిసొమ్ము! పాడునది మిండలపాట! విరహముచేత చచ్చుచుంటివా? నాథా! యిప్పటికైన భ్రమ వదలినదా? ఇంకను గన్నులగట్టుచునే యున్నదా ?

వాలి—తారా ! వాస్తవము. ఇంతజేసినను, సుగ్రీవునిపైననే, మమతగలదీని సిగ దరుగవలయును.

(జాంబవంతుడు ప్ర॥)

జాంబ—ఆఁ! ఆఁ! రాజేంద్రా! ఏమిపని యిది ?

వాలి—తాతా! వచ్చితిరా ?

జాంబ—వెఱ్ఱివాఁడా! ఆరుమకు పతిభక్తియుండుట తప్పేమి? కులాచారమగు నేని, సుగ్రీవుఁడు మృతుఁడైన పిదప దీని నేలుకొనుము. ఇప్పుడు తొందరపడకుము.

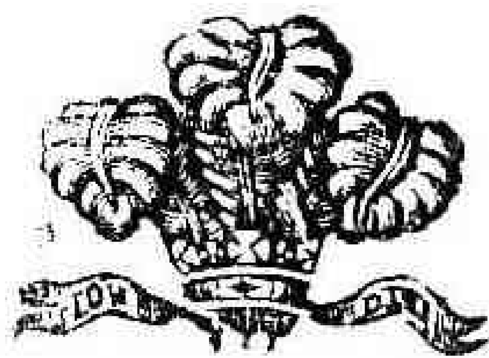
వాలి—ముద్దుగుమ్మలారా! ఇఁకలోని కరుగుఁడు.

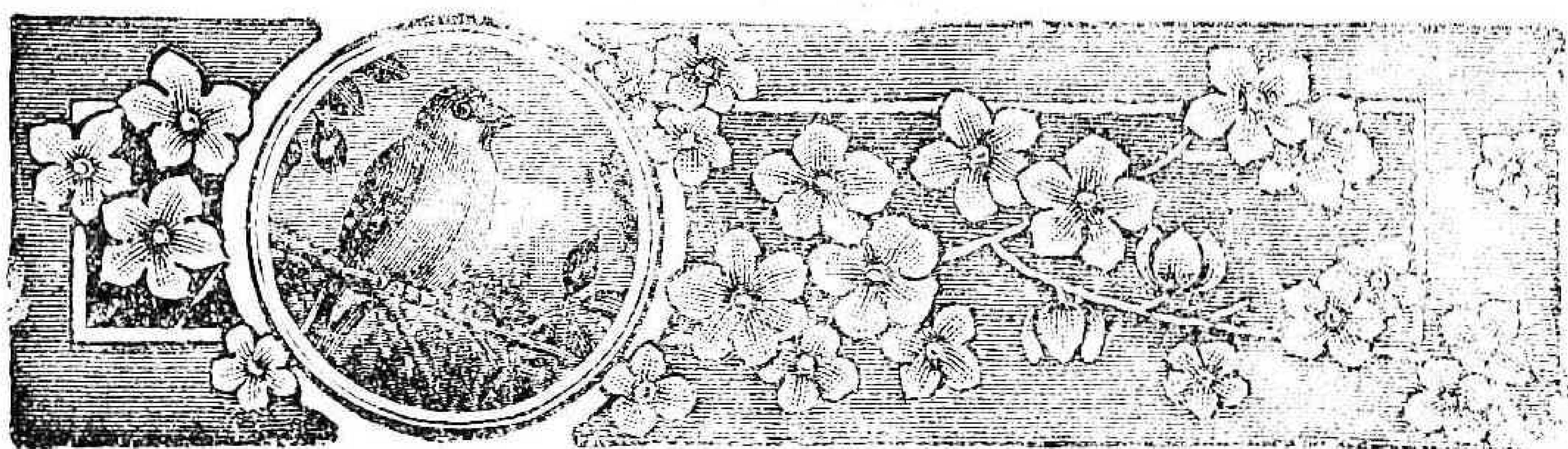
తార—
రుమ— (మెటికలు విరుచుకొనుచు నిష్క్రమించును.)

జాంబ—రాజేంద్రా! ఈదినమున, ఋష్యమూకమున జరిగిన కొన్నివిశేషములు గలవు నీకెఱింగించెదను రమ్ము.

వా—చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు)





శ్రీ

సుగ్రీవపట్టాభిషేకము

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము.

రాము—లక్ష్మ—సుగ్రీ—ఆంజ—ప్రి.

లక్ష్మ—సోదరా! సందేహము లేదు. ఈసుగ్రీవుఁడొసంగిన యాభరణములును, చేలాంచలమును, వధూవికవనుటకు సంశయము లేదు. కాని,

గీ. చూడజూడ విప్రుడు సుగ్రీవు వదనంబు
సంశయమున దోఁగు సరణిదోఁచె
కానుపింపదయ్యె కారణమింతైన
సరసిచూడఁ డెంది మనుమహారు॥

రాము—అట్టిసంశయమున కాస్పదమెక్కఁడ? అగ్నిసన్నిధానమున వాలిని సంహరించి, వానరరాజ్యము నిచ్చెదనని నేను సుగ్రీవునకును, వర్షాకాలము గడచినతోడనే మైథిలిని వెదకుదునని సుగ్రీవుఁడు నాకును, నొసంగిన వాగ్దత్తమును మమ్ములను బంధువులకన్న నధికముగ బంధింపవే! సుగ్రీవా? నీమనస్సున నేదియా సందియము లేదా?

సుగ్రీ—మహాప్రభూ! క్షమింపవలయును.

రాము—ఏల, అట్టిసంశయము గలచోట తీర్చుకొనవలయు. ఏలనన?

గీ. సంశయములేక దినదినే ౯ చ్ఛాప్రవర్ధ
మానమైత్రికి సాటి యీ ౯ మహిని లేదు
మదిని సంశయ సహితమౌ ౯ మైత్రికన్న
తలపరాని విరోధ మీ ౯ ధరణిలేదు.

సుగ్రీ—నాయన్న వాలిశౌర్యము లోకవిదితమైనది. నేనింతవఱకు వీక్షించినవీరులందు వాలినిమీరినవీరునిఁ గాంచినది లేదు. ఆతనిని_

రాము—సుగ్రీవా! చెప్పుము చెప్పుము. సంశయింపనక్కరలేదు.

సుగ్రీ—

గీ. అనఘ! దూరదేశాగతు ౯ లగుటచేత
నెఱుఁగకడిగెద నన్ను క్ష ౯ మింపవలయు
నిట్టి వాలినిపుడు వధి ౯ యింపఁదగిన
చేవగలవారలని పరీ ౯ క్షింపఁదలతు॥

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! ఆహాహా! ఎంతగొప్పసంశయముఁ బూనితివి! మర్కటజన్ముఁడవగు నీకంతకన్న దొడ్డబుద్ధి నీశ్వరుఁడు ప్రసాదింపఁ జాలకపోయెను. పాపము! కురులుముడికందని ప్రాయమున సుబాహునివధించి మారీచుని సాగరంబున బారద్రోలి తాటకిని ఖండించి యహల్యాశాపంబు బాపి, సకలరాజన్యసమక్షంబున హరునివిల్లు విరచి, మైథిలిం బరిణయమాడి, పరశురాముని భంగపరచి, తండ్రిమాటనిలుప సత్యవాక్యపరిపాలనార్థ మరణ్యభూములకేతెంచి కబంధు విరాధకాకాసురఖరదూషణాది రాక్షసుల ననేకుల నామావశేషముచేసిన, సుప్రతాపవర్తిని, అశేషవిశ్రాంతధవళకీర్తిని, శ్రీరామమూర్తిని శౌర్యహీనుఁడని సంశయించుచుంటివా? ఆహాహా! మర్కటచాపల్యము పోనిచ్చుకొనవైతివిగదా సుగ్రీవా?

రాము—తమ్ముఁడా! పూజ్యుఁడగు సుగ్రీవు నట్లు దూషింపఁ దగువా! ఎంతమాటాడితివి! ప్రాణభీతిగలవాని కట్టిసంశయముండుట తప్పందువా? తప్పక పరీక్షించుకొననిమ్ము. ఆతని మనస్సునకు తోఁచిన పరీక్షను చేసికొననిమ్ము! సుగ్రీవా!!

రాము—

గీ. సంశయమునొంద బనిలేదు జలధియెల్ల
బీల్చి యాపోశనంబు గా వింపవలెను?
యిప్పుడమి, నెల్ల గిరగిర ద్రిప్పవలెను?
దెలుపు గావింతు మిక నాత్మ గలఁతదొలఁగ.

సుగ్రీ—మహాప్రభూ! చిరకాలమునుండియు నిచ్చట నేడు మద్దిచెట్లొకదాని కొకటి సూటిగాలేక వంకరటింకరగా నున్నవి! వానినేడింటి నొక్క బాణంబున గూల్చినను, సరియే. ఏదానవు! నిక తంబున మాయన్నకును నాకును విరోధముగలిగెనో, యాదుందుభి కళేబరమిందే కలదు. దానిని మింటి కెగమీటినను సరియే. తమర నాయన్నను చంపగలవారని నమ్మెదను.

రాము—ఒక్కపని యేల ? రెండుపనులును గావింతును!

(సప్తసాలములం గూల్చి దుందుభికళేబర మెగమీటును)

సుగ్రీ—ఆహా! రామచంద్రుని శౌర్యము! మహాత్మా! ఎఱుగక నిన్ను బరీక్షించితి.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! స్తుతింపులకేమి! మీకు మాపై నిట్టి సంశయముగల్గిన మాకు మీపైనట్టి సంశయమేల కలుగఁగూడదు! సీతాన్వేషణ మొనరింపఁదగినశౌర్యము మీకడగలదని నిదర్శనము చూపఁగలవా?

రాము—తమ్ముఁడా! యిప్పుడేల ?

సుగ్రీ—రామసౌమిత్రులారా: ఎంతటికార్యమునైన మా ఆంజనేయుఁడే గావింపఁగలఁడు. ఆంజనేయా!నివిశ్వరూపప్రదర్శనముచేనిశక్తి రామచంద్రమూర్తికి గనఁబరపుము.

హను—భాగ్యము—(విశ్వరూపము చూపును.

ద్వితీయరంగము.

వాలి—తార—అంగ—ప్ర॥

వాలి—ప్రాణేశ్వరీ ! తారా! నీభీతి కేవలభ్రాంతిమూలకమై నది. ఎదుట నిలువఁబడి ముఖాముఖి నెదుర్కొని నన్ను నిర్జింపఁగల శూరుఁడీపదునాలుగులోకంబుల నెందును లేఁడు.

తారా—నాథా! క్రిందటిరేయి నాకు గల్గిన దుస్స్వప్నమును, నేడు తటస్థించిన చర్యలును జూడ, నాహృదయము విషాద భారముచే తల్లడిల్లుచున్నది.

వాలి—ఆహా ! వనితలెంత ప్రకృతిభీరువులు ! కలలకు కల్లలకు నులికిపడుచు మగవారికిఁగూడ భ్రాంతిఁ గొలుపుచుందురుగదా! అంగదా! నీవు నయితెము మీాయమ్మవలె భయపడుటలేదు గదా ?

అంగ—జనకా ! భయము శత్రువులకుఁ గాదుగాని, చక్రికి నేనే కాదు మీారును భయపడక తప్పదు.

వాలి—నాయనా ! అంగదా ! చక్రియెవ్వరు ?

అంగ—జనకా! నామనవివినుఁడు! చక్రియే రాముఁడని వింటిని.

వాలి—[ముద్దిడుకొని] నాయనా ! నీకప్పుడే చక్రియందలి పరిజ్ఞానమును వైష్ణవభక్తియుఁ గలిగినవా ?

[జాంబవంతుఁడు ప్ర॥]

జాంబ—మహాప్రభూ ! మీాసోదరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రణమునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు.

వాలి—ఆ—ఆ—ఏమి ? దుర్మార్గుఁ డప్పుడే రణమునకు పిలుచుచున్నాఁడా? నాచేత నిప్పుడే కాదా, ప్రహారణము లంది పోయినాఁడు. కానిమ్ము. తారాంగదులారా ! మీారంతఃపురమున కరుగుఁడు! నేను సుగ్రీవుని మదమడంచి వచ్చెదను.

తార—
అంగ— } నిష్క్రమింతురు]

వాలి—జాంబవంతా! ఏడియాపాపి సుగ్రీవుఁడేడి?

సుగ్రీ—(ప్రి) సోదరుని నిర్భాగ్యునిఁజేసిన నీవాపాపివి, నేనా ?—ఓసోదరా! రాజ్యాపహరణమహానీతిశాలీ ! వాలీ !—

సీ. నీతియించుకలేని కోతులమూకపైఁ
బరిపాలనప్రజ్ఞఁ బరపినట్లు
దుర్బలుండైనయా దుందుభితోఁ బోరి
పొలియించి ఘనుఁడ నం చలరినట్లు
పాపంబులం గ్రుంగి, యోషఁజాలని దశ
గ్రీవునిఁద్రుటిలోన గెలిచినట్లు
తపమునందున్న మతంగుబాధించి, యం
చితతపోభంగంబుఁ జేసినట్లు
సూర్యనందనుఁడను మహాశూరవరుఁడ
రామచంద్రకరస్థ వీరాధివీర
శాతబాణసంరక్షుణా సమవిభాసు
నన్ను సుగ్రీవుగెలువ, పైనున్న పనియె?

వాలి—ఆలిపోయి యిల్లుపోయి వైభవముపోయి రాజ్యముపోయి ఆకులుదినుచు, నడవులఁబట్టి నిలువనీడలేక ఋష్యమూకంబుఁ జేరినను, నీకు తెగనీల్గువదలనందుల కాశ్చర్యముగ నున్నది. చింతచచ్చినను, పులుసుచావలేదుగా ! ఐనను దానికేమిలే ! దానిని సముతము శీఘ్రముగ నణగించెద.

ఉ. రాముఁడు గీముఁడున్ రిపువిరాముఁడు, భీముఁడు వచ్చుఁగాక, సా
రామలబాణకోటుల విరామవిహీనతనేయుఁగాక ఘో
రామరవైరి లోకముల రాచితి, నేచితి, కాచితేలపో
రా, మతిహీన ! వాలియొకరాజున కోడునె ? కోపిగంబుగన్॥

సుగ్రీ—కోఁతివానికి కోడిగ మేమిక్రొత్త ?—అన్నా ! అధర్మము చేసిన నిన్ను పరాత్పరుఁడు క్షమింపఁడు. భగవంతుఁడని మునిగ

ణం బెల్ల వేనోళ్ల వినుతింపు శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మమును రాముఁడు గీముఁడని, నిందాగర్భముగ మాటలాడితివి. నాయాలిని తస్కరించి, న్యాయముగా నాకు రాఁదగిన అర్ధరాజ్యమును సున్నజుట్టి యడ్డగలఁ బట్టించితివి. తారాసుతు లిరువంకలఁ జేరి రామునితో వైరము వలదని మొరపెట్టుకొనిన వినక వారి హితోపదేశములను పెడచెవినిం బెట్టితివి ! — ప్రపంచమున, నాబోటిమహావీరుఁడు లేఁడని నాయెదుట నిలచి పోరఁగలధైర్యశాలి లేఁడని లోకధిక్కార మొనరించి, మహైశ్వర్యగర్వభూయిష్ఠుఁడవైతివి. పాపములచేఁ గ్రుంగిపోయి, దుర్బలుఁడైన రావణునిఁ బట్టి సముద్రమున ముంచితినని మాటిమాటికిని బ్రలాపము లాడుచుంటివి ! అన్నా ! ఇంతేనా నీప్రతాపము? — ఎంత కాలమిట్లు బంధువిరోధాగ్నిని బెట్టింట రవులుకొల్పుకొందువు ? ఎంత కాలమిట్లు సోదర శాపాగ్నికీలామాలికలకాఁకలధాఁకల కోర్వఁగలవు ? — పోనిమ్ము. ఇఁక నెంతకాలము శ్రీరామతీవ్రశరకాండప్రచండతను దప్పించుకొని నీబానిసలలో మెప్పొందఁగలవు ? — మహావైభవమునకును, సత్కీర్తికిని నాలవాల మగుకిష్కింధాపురము నీవలనఁగదా దుర్యశమునకు నెలవైనది !

వాలి — ఛీ ! దుర్మతీ ! నావలన కిష్కింధకు దుర్యశమేమిరా?

సుగ్రీ — అన్నా ! ఆగ్రహింపకుము. నీవలన దుర్యశమే లేదా! రాజనీతిపారంగతుఁడవే ! — కోతివైనను, దేవేంద్రనందనుఁడవుగాని, సామాన్యుఁడవుగావే ! సమస్తశాస్త్రముల నభ్యస్తముఁ జేసితివి ! ఎందైన, ఏశాస్త్రములందైన, ఏచరిత్రలందైన, నన్నదమ్ములు రాజ్యములకొఱకు తగవులాడి బాగుపడినట్లు చదివితివే ? — కాక, వింటివే? — అయ్యయ్యో ! అంతఃకలహములవలన నేకదా ? రాజ్యములకు నాశనము ! — అంతఃకలహముల కారణమున నెన్ని రాజ్యములు నాశనములైనవి ! ఎందఱు రాజ్యాధిపతులు గతించిరి ! ఎన్ని పురములు వల్లకాళ్లయినవి ! అన్నా ! ఇంద్రనందనా ! వాలీ !

సీ. తలకొఱవంక దా । రులు దీసినడచుటే
పృథ్వీశనాశన । హేతువయ్యా!
చెలికాండ్రవోలె గో । తులఁ దీయుకుటిలుఁడే
భూపాలురకు వేరు । పురుగులయ్యా!
మనలోన మనకు బా । రణకలహంబులే,
నశియించుటకు కార । ణంబులయ్యా
పైనుండి పదిరాళ్లు । వైచి నవ్వెడువార
లనువుగా భూపాలు । రగుదురయ్యా!
దారుణకుటుంబకలహమెం । తటి విలయము,
సంఘటిలఁ జేయునో చింత । సలుపుమయ్యా
ఖలులమాటలు విని ముందు । గతి నరయక
కులమునకు నపకారంబు । సలుపకయ్యా!

వాలి—ఓహో ! సుగ్రీవా ! ఏమిధర్మోపదేశము చేసితివి! ఎంతటి న్యాయమార్గము నుపదేశించితివి? నాఁడు దుందుభితో నేను రణమాచరించుచుండ, పర్వతబిలంబునకు మహాశిల నవరోధముగా నుంచి, నేను చచ్చిన సరే యని తలంచి, నా రాజ్యముతో పాటు వదిన యని జంకక, నాభార్య నేలుకొన్నపుడు ధర్మశాస్త్రము తెలియ్యెనురా దుర్మతీ !—

సుగ్రీ—అప్పుడు నిన్ను మోసగిం[illegible]ను [illegible]గ్రహమునకు రాలేదే ! నీవు మృతినందితివని తలంచి, మన కులాచారప్రకారముగ తారను వివాహమాడితిని.

వాలి—మంచిది; సుగ్రీవా ! నీవు నన్నును మోసగింపఁదలంపలేదు. నేను నిన్నును మోసగింపఁ దలంపలేదు. నేను జీవించియుండఁగా నీవెట్లు నేను చచ్చితినని తలంచితివో, అట్లే నీవు జీవించియుం

డగా నీవు చచ్చితివని తలంచి నేను నీసతిని గట్టుకొంటిని ; ఇందు దోషమేమి ?—

సుగ్రీ—ఆహాహా ! మంచినీతిఁ జెప్పితివి ! ఇట్టిదుర్బుద్ధి గలిగిన నిన్నుఁక భగవంతుఁడు క్షమియింపఁడు. నాచేతిముష్టిప్రహారముల నంది గెలువుము. నావలనఁ గానిచో రామమూర్తి రాఁగలఁడు.

వాలి—నీరామమూర్తియు, నీవును, నాశౌర్యాగ్ని కింధన మాత్రములుగా తులువా !

సుగ్రీ—

—♦ పంచచామరము. ♦—

కలుషములాడకు కారులు ప్రేలకు గడగడలాఁడగ నిన్నిపుడే
పలువున జీరెద; నిసుమాత్మమూర్చెద, నిశ్చలవీరబలోద్ధతిచే
పలుమరు బింకము లాడెద వేటికి భండనమందున శూరెదవో
నిలచెదొ కాంచెద; నీదుబలంబు, వనిందితవీరవిహారములన్.

వాలి—

—♦ పంచచామరము. ♦—

సురగరుడోరగ శూరులగుండెలుచూర్ణముజేసిన వాలినిరా
కరము, నరాంతక కాండము నెల్ల వికంపితదేహులఁ జేసితిరా
బ్బిర.సంగరమంచును నీవిటుబీరములాడగఁ గాదు సుమా
గిరగిర...ధరాతలమందున కేరడమేటికి ? గూలెదురా.

(...యుద్ధముచేయ సుగ్రీవుఁడు పడిపోవుచు)

వాలి—ఛీ! దుర్బలుఁడా ! ఇట్లే ధూళిలో పొరలాడుము. నీకు పాదతాడనమే గతి. (కాలితోఁదన్ని ప్రస్థా)

(రామ, లక్ష్మ, హను—ప్రవే॥)

రామ—తమ్ముఁడా ! వాలి సుగ్రీవులలో నాకించుకయు భేదము తెలియక నేను వాలిని వధింపలేకపోయితిని. అతఁడిచ్చట మూర్ఛిల్లినాఁడు ! పాపము !

లక్ష్మ—ఈసారి సుగ్రీవుని కంఠమునం దీపుష్పమాలిక వాన వాలుగ నుంతెను.

హను—సుగ్రీవరాజేంద్రా! సుగ్రీవరాజేంద్రా! శ్రీరామ సౌమిత్రులు వచ్చినారు. లెమ్ము; లెమ్ము.

సుగ్రీ—హా! రామచంద్రప్రభూ! శరీరము వాలిదెబ్బలచే చూర్ణమైనది; వాలితో పోరాడునప్పు డాపాపిని మీరు హతమార్తు రనుకొంటిని; మోసపోయితిని. ప్రహారములు దుర్భరములుగ నున్నవి. రాఘవా! శరణాగతుఁడను.

రామ—సుగ్రీవరాజా! వగవకుము.

గీ. ఏకరూపులరైన మీ యిరువురందు,
భేదమేర్పరుపఁగ లేక వెకలినైతి
కలితపుష్పమాలికను నీ కంఠసీమ
నుంచెదను; పిల్వు మతని మ రొక్కమారు.

సుగ్రీ—భాగ్యము; తమ రా చెట్టుచాటుననే యుండవల యును.

రామ, లక్ష్మ, హను } (ప్రస్థా)

సుగ్రీ—ఓహో! ప్లవంగ సేనానాయకుల [illegible] వీరులారా! నేను శ్రీరామ భక్తుఁడను. మీ రాజును [illegible]ఁడను. సుగ్రీవుఁ డను పేరుగలవాఁడను; బిగ్గరగఁ జెప్పుచున్నాను. [illegible]

సీ. బహుళవైభవమున వానరసేనతో
కిష్కింధ నేలెడు కీర్తిశాలి
తమ్ము వాలిని, సార ధరణీతలంబును,
సమముగా నేలెడు సాహసుండు

స్వభుజప్రతాప సం స్తవ మొనరించుచు
నడచి పడటి మ హాభిమాని
అనుజాతరాజ్యాప హారణ సత్కార్యమే
తారకంబనుకొన్న ధన్యమూర్తి
యగు మహాబుద్ధిమంతుఁ డ త్యంతబలుఁడు
సోదరుఁడు నాకు; మీకు భూ మీధవుండు
వాలియను పేరుగల్గు సౌ భాగ్యమూర్తి
యెచటనున్నవాఁడెచట ! వా డెచట చెపుఁడి !

వాలి—ఓరి మొండిబండా ! నాదర్శనమున కింత యార్భాటము కావలెనా ? యుద్ధమునకే గదా? తిరిగి గట్టిగ తన్నులు తిందువుగాని—ఓహో ! ఏమిది ? ఈసారి పెండ్లికొడుకువలె సుమమాల ధరించి వచ్చితివి! అట్లయిన ముక్తికాంతను పెండ్లాడుదువుగాని రమ్ము

సుగ్రీ—ముక్తికాంత నేల?—విజయలక్ష్మినే పెండ్లాడెదనురా.

(ఇద్దఱు యుద్ధము చేయుచుండగా రాముఁడు వాలిని గొట్టును. వాలి పడిపోవును)

సుగ్రీ
హను } జయ్ ! శ్రీరామ చంద్రమూర్తికి జయ్
లక్ష్మ

(కోలాహలము చేయుదురు.)

సుగ్రీ—రామచంద్రప్రభూ ! నమస్కారము.

గీ. అఖిలజగముల గెల్చె వా యన్న వాలి
యతని నొక బాణమున గెల్చి నట్టి శౌర్య
ధనుఁడవు మహాత్ముఁడవు నీవు ధారుణీశ !
లోకనాథుఁడ వయ్యా సు శ్లోకమూర్తి!

రాము—తాళుము తాళుము. వాలి యేమో పలుకుచున్నవాఁడు—విననిమ్ము.

వాలి---హా! హా! రామా-రామా-ఇంతకపటమా?-ఇంత మోసమా?-లజ్జ-లజ్జ-సిగ్గు-సిగ్గు-చెట్టుచాటుననుండియా? నాయెగుట కురాలేక-మూరాడలేక-లోకాతీతపవిత్రాపవక్షత్రియగునన్ను గెలువలేక చెట్టుచాటుననుండి కొట్టితివా! ఛీ-సిగ్గు సిగ్గు (కన్నులుమూయును)

లక్ష్మ---సోదరా! వాలి యిట్లు పలుకుచున్నాఁడేమి?

రామ---(స్వగ) ఆహా! ఎంతప్రమాద మైనది?

గీ. శౌర్యమున నొక్కకోతినిఁ జంపలేక
దొంగతనమున వధియించు దోషమునకుఁ
బాలుపడెరాముఁడనియింక భావిజనులు
పలుకఁజూతురుగాఁ బోలుఁ కలుషమంచు.

(తార, అంగదుఁడు శోకించుచు ప్ర॥)

తార---హా! రామా! ఇదియేమి? నీవుధర్మమూర్తి వనిచెప్పుదురే! ఈహేయకార్య మాచరించితి వేమి?కోతిని చంపి భక్షింపమన సయ్యెనా? రాజులకు వేట సహజమందువేని నీకు కోతి మాంస ముప యుక్తము గాదే! ఆహా! భార్యను బాసి భ్రాంతుఁడవైతివా! రాజా! ఎక్కడనోమహారణ్యముల నున్న నూరాజ్యమున దగవులు దీర్ప నయోధ్యనుండి నీవు వచ్చితివి కాఁబోలును! న్యాయాన్యాయ... సలుప నీకు రాజ్యాధికారమైన లేదే? నీకీ స్వాతంత్ర్య... లబ్బెను? పోని మ్ము, శరణాగతుఁడైనసుగ్రీవుం బరిరక్షింప... చరించితి వనుకొందమన్నను వీలులేనిభంగి నీచతరంబుగ నెదుటకు రాలేక చెట్టుచాటునుండి చంపితివే ఈయన్యాయం బూ... పోవునా?ఏజన్మంబునఁ గాని నాపతియే నిన్నేకిరాతరూపంబుననో చంపకుండునా? హా! ప్రాణేశ్వరా! నన్ను విడిచిపోవుచుంటివా! వలదు వలదని చెవినిల్లు గట్టుకొనిబోధించినను వినకపోయితివి. ఇఁక నీదుఃఖము నా కెవ్వ రిచ్చెదరు? కు వాయును? (దుఃఖించుచున్నది)

వాలి—(తెలివిగల్గి) రామా! ఇఁక నాప్రాణములు పోవుచున్నవి! నాకడుపులోనున్న నాలుగుమాటలును నీచెవిని వేసి చచ్చెదను. రావణునివధియించి సీతను చేకొనుటకై - సైన్యసహాయముచేయుదునని వాగ్దానము చేయుటచేతగదా, యీసుగ్రీవునిపక్షమునఁజేరి నన్ను వధించితివి! ఈవెట్టినివదలి, నాపక్షమునఁ జేరియుండువేని - రావణుని నాతోకతోఁ గట్టి తెచ్చి నీపాదములదరిఁ జేర్పకుందునే? నీభార్యను నాభుజముపై నెక్కించుకొని రాకుందునే? ఎంత వెఱ్ఱిపని చేసితివి! ఈయసమర్థుఁడు సుగ్రీవుఁడా నీసతిని వెదకియిచ్చుట! - కానిమ్ము నీవు భగవంతుఁడవని ప్రతీతిగలదు, నీతోడ మనసారయుద్ధము చేయక - దొంగచాటు చచ్చితినను విచారము దక్క - నీవలనఁ గూలుట నాకానందకరముగనే యున్నది. ఇఁకను నా కష్టమున స్వర్గలోకప్రాప్తిగలుగ వరమిమ్ము. నాప్రాణములు పోవుచున్నవి.

రామ—బాహుబలశాలీ! వాలీ! పుణ్యాత్ముఁడవగు నీకు స్వర్గసుఖము గలుగును.

వాలి—ధన్యాత్ముఁడ. ధన్యాత్ముఁడ. సుగ్రీవా! కిష్కింధ నేలుకొనుము. నాకంఠమున దేవేంద్రదత్తమగు వైజయంతిమాల గలదు ప్రాణములు పోయినపిదప నిది శక్తిహీనమగును. దీనినిప్పుడే గైకొనుము. ఇది [illegible]మసాధ్యమైనశౌర్యము నొసంగఁగలదు. తారాంగదులారా! [illegible] మాటలువినక చెడితిని. మీకింకఁ జెప్పవలసినదేమియు నులేదు శ్రీరామ[illegible]త్రియాజ్ఞప్రకారముగ మెలంగుఁడు. రామచంద్రప్రభూ! మ[illegible]మాట. నీవు వనవాసదీక్షగావున పురప్రవేశము చేయఁజాలవు. నాకన్నులయెదుటనే నీవు సుగ్రీవునకు రాజ్యప్రదానము చేయుము; తరువాత సౌమిత్రి యథావిధిగ కిష్కింధలో పట్టాభిషేకోత్సవము జరుపును.

రాము—అట్లే చేయుదును.

లక్ష్మ—(స్వగ) అబ్బా! ఏమి వాలిగడుసుఁదనము? రాముఁడు తన్నుఁజంపినట్లే సుగ్రీవునిఁ జంపి రాజ్యము నపహరించునని తనక న్నులయెదుటనే పట్టాభిషేకము చేయుమనుచున్నాఁడు.

రాము—(వైజయంతీకిరీటములచే సుగ్రీవు నలంకరించి స్వస్తి వాచనములు చదువును)

(తెర వ్రాలును)

చతుర్థ దృశ్యము—కిష్కింధ.

(పట్టాభిషేకమందిరము)

(సుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై సమస్తపరివారముతో)

లక్ష్మ—సుగ్రీవరాజా! శుభముహూర్తమునఁబట్టాభిషిక్తుఁడవై తివి; నీకింకేమి కావలయును.

సుగ్రీ—మహాప్రభూ! తమదయచేత నష్టరాజ్యప్రాప్తి గలి గెను. ఐనను నిట్లగుఁగాక !

ఆ. అన్నదమ్ములకును నన్యోన్య వైరంబు
గలుగ కుండుఁ గాత! కపట వృత్తి
పరుని భార్యఁ గొన్న పాపాత్ముఁ డైశ్వర్య
హీనుఁడై మృతిని వహించుఁ గాక!

లక్ష్మ—తథాస్తు

(అందఱు మంగళము పాడెదరు)

సంపూర్ణము.

